DE ACELAȘI AUTOR

Gramatica limbei ebraice, Ediția II-a.
Proorocia lui Obadia — epuizat.
Proorocia lui Ioel — epuizat.
Pentatauchul-studiu istorico-critic — epuizat.
Limbile semitice — epuizat.
Creațiunea lumii — epuizat.
Ziua a șaptea — epuizat.
Insemnătatea învățăturii creștine în alcătuirea nouă a României. } tipărite de Primăria Capitalei epuizate
Legi creștine de educație. } tipărite de Primăria Capitalei epuizate
Ingrijirea sănătății. } tipărite de Primăria Capitalei epuizate
De la Alfa la Omega II volume (în colaborare).
Explicarea epistolei către Efeseni (publică în „Revista Biserica ortodoxă română").

Prețul 30 Lei

Pr. Ec. I. POPESCU-MĂLĂEȘTI
Profesor la Facultatea de Teologie

STUDII ȘI COMMENTARII

PROOROCII

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

FASCICULA I

BUCUREȘTI TIPOGRAFIA
CARȚILOR BISERICEȘTI
1926

Pr. Ec. I. POPESCU-MĂLĂEŞTI
Profesor la Facultatea de Teologie

STUDII ŞI COMMENTARII

PROOROCII

NOŢIUNI INTRODUCTIVE

FASCICULA I

BUCUREŞTI TIPOGRAFIA
CARŢILOR BISERICEŞTI
1926 . . . .

INNAINTE CUVÂNT!

Din 1904 în „precuvântarea la proorocia lui Obadia“ făgăduisem că „potrivit cu timpul liber ce-mi lasă lupta pentru viață și cu mijloacele materiale ce-mi stau la îndemână, să public un commentar asupra cărților canonice ale Vechiului Testament“.

M'am ținut de cuvânt numai în parte. Am publicat în volum numai commentar la proorocia lui Obadia și Ioel. Dar trei ani în șir în „Revista ortodoxă“, ce numai apare, și de opt ani necurmat, în „Dumineca ortodoxă“ ce apare și azi, am publicat explicări scurte asupra zicerilor cărții sfinte.

Broșura de față este începutul unei colecții întregi de explicări asupra scrierilor Vechiului Testament. Explicările vor fi scurte. *Gândul meu este să vin în ajutor și fraților preoți și studenților Facultății de Teologie.*

Ar trebui să avem și noi un commentar cu explicări mai desvoltate, ca să scăpăm de comentariile streine.

Dumnezeu ştie însă cine va trăi vremurile acelea.

In explicările ce vor urma, nu voiu intra în amănunţimi, ci voiu căuta să ţin seama şi de nevoile studenţimii în ce priveşte studiul cărţii sfinte cât şi de trebuinţele practice ale fraţilor preoţi.

Dacă voiu trăi, voiu mai desăvârşi lucrarea. Dacă Dumnezeu mă va chema, alţii vor face lucruri mai desăvârşite.

NOŢIUNI GENERALE

Numele

In sfânta scriptură a Vechiului Testament auzim de bărbaţi, cari au avut în viaţa poporului Ebreu un rol mare, şi cari sunt cunoscuţi sub numele de «*Nebiim*» prooroci.

De obiceiu noi înţelegem sub prooroci, sau profeţi, oameni, cari grăesc cele ce se vor întâmpla în viitor.

Ca să ştim însă cine erau acei pe cari cartea sfântă îi numeşte prooroci trebue să cercetăm ce înţelegeau, prin «nebiim», acei în mijlocul cărora au trăit ei.

Adevărul este că aproape toţi proorocii Vechiului Testament s'au ocupat mai mult sau mai puţini cu cele ce aveau să se întâmple în viitor,

Dàr dacă cercetăm ce credeau Israeliţii despre proorocì, şi luăm cu amănuntul cele ce au făcut proorocii vedem îndată că activitatea lor nu s'a mărginit numai la prezicerea viitorului.

Ne lovim însă de o greutate, şi anume : nu găsim nicăeri în cartea sfântă spunându-se *ce este un prooroc.*

Singura cale pe care am putea ști ce este un prooroc a rămas numai cercetarea literaturii Vechiului Testament cu privire la *însemnarea etimologică a cuvântului* «nabi» și a *activității* acestor nebiim.

Insemnarea etimologică a cuvântului «nabi» este până azi nesigură.

Părerea cea mai vrednică de luat în seamă este derivarea dela rădăcina א ב נ. In ebraică nu găsim acest radical decât în formele verbale nifal (a vorbi în entusiasm profetic [1]) sau hitpael (a prooroci ca profet [2]) și în cazul acesta «nabi» este o formă pasivă și ar însemna: «acela căruia i se vorbește», adică acel, care aude un glas lăuntric. Insă multe forme gramaticale din limbă dovedesc că «nabi» poate fi luat și în însemnare activă [3]) și atunci însemnează: «vorbitor».

Radicalul este, foarte probabil, înrudit cu cel din limba assirică «nabû» a chema, a vesti, și arabul «naba'a» a da de știre, de unde și substantivul «nabaun» știre, veste.

De altfel calea cea mai bună pentru a hotărî însemnarea unui cuvânt este a găsi înțelesul în care se întrebuințează în vorbire, în limbă.

Locul clasic în care găsim însemnarea acestui cuvânt este în Eșire [4]) unde Aaron este numit «nabi».

Moise a fost trimes de Dumnezeu să ceară dela Faraon liberarea poporului israelit din robie. El răspunde că nu este vorbitor, nu are ușurință

1. Sam. 10_{11}, 19_{20}, Ier. 19_{14} etc.
2. Sach. 13_{4}; Ier. 29_{26}.
3. Vezi în ebraică: «פָּקִיד» supraveghetor «קָצִיר» secerător etc.
4. Cap. 7_{1}

la vorbă. Atunci Domnul i dă pe Aaron, care va vorbi pentru el. Aaron va fi «nabi», adică vorbitor pentru Moise [5]). Acesta i va spune ce să vorbească în fața lui Faraon. Aaron va fi «gura lui Moise» [6]).

Deci după acest înțeles proorocul este gura Domnului față de popor. El vestește poporului acea ce Domnul i spune.

Așa dar «Nabi» nu este numai «vestitor al viitorului», ci *«vestitor al voii Domnului»*.

Traducerea greacă redă acest cuvânt prin «προφήτης». Iar profet la scriitorii greci, profani, însemnează *interpret, tâlmaciu* al vorbelor altuia [7]).

Insă pentru că mulți părinți și scriitorii bisericești ca Sfântul Ioan Chrisostom [8]), Grigorie cel mare [9]), Sfântul Vasile cel mare [10]), Ambrosie [11]) Irineu [12]), au înțeles prin «προφήτης» numai pe cel ce spune mai dinnaite viitorul, de

5. Vezi Eșire 4_{10}; 6_{10-12}; $_{29, 30}$.
6. Eșire $4_{14\ 16}$.
7. Dionisie de Halicarnas numește pe *preoti* „προφῆται τῶν Θεῶν tâlmaci ai zeilor.

Platon zice că poeții sunt: profeții muselor, adică tâlmacii muselor

Thémistius (Oratio XXIII) zice că acel, care tâlmăcește pe Aristot, este προφήτης

Filo numește proorocii din Israel: tâlmaci ai voei Domnului

Chiar părinții și scriitorii bisericești dau această însemnare cuvântului „Nabi". Sf. Ioan Chrisostom în Omilia 36 epistola I către Corinteni (vezi Migne tom. LXI col. 311 sau în traducerea P. S. Teodosie pag. 399 urmare) ca și în Omilia 19-a la Faptele Apostolilor (vezi Migne LX col. 156) numește pe prooroci tâlmaci ai voei Domnului.

Acelaș fapt îl găsim și la *Augustin* „Quaestiones în Heptateuch" (tom. 34 col. 701 din Migne).

8. „In Vidi Dominum" omilia II-a 2 (tom. LVI col. 111).
9. „In Ezechielem" omilia I-a 1 (tom. LXXVI col. 786).
10. „In Isaiam" proemium 3 (tom. XXX col. 224).
11. „De benedictione patriarcharum" II 7. (tom. XIV col. 676).
12. „Contra haereses" IV cap. XX 4. (tom. VII col. 1034).

aceia s'a lăţit mai mult însemnarea acestui cuvânt de «prezicător al viitorului».

Din veacul al XVII-lea toţi comentatorii sfintei scripturi înţeleg prin «nabi», *prooroc*, nu numai vestitor al viitorului, căci ei nu s'au ocupat nu mai cu cele ce aveau să vină, ci cu tot ce vrea Domnul să vestească poporului.

Celelalte numiri pe cari le găsim în Vechiul Testament pentru «nabi» ne vor lumina şi mai bine asupra celor ce înţelegea atunci poporul prin «*nabi*».

איש יהוה *Omul Domnului* [13]). Şi mai târziu găsim această numire schimbată în «*Trimisul Domnului* [14]) ce i se dă proorocului Hagai. De aceasta se apropie termenul : «*Omul Duhului*» [15]).

Aceste numiri arată cum socotea poporul pe prooroci.

Sunt însă alte două numiri, ce se dau proorocilor, mult întrebuinţate în Vechiul Testament mai cu osebire în vremurile mai vechi. Acestea sunt : חֹזֶה şi רֹאֶה.

רֹאֶה (Roe'h) este numit proorocul Samuel [16]), cu privire la felul cum ei primea învăţătura divină.

In numirile mai vechi este întrebuinţată mai mult numirea «roe'h». Insă necontenit alături cu «nabi», cum vedem aceasta la Samuel [17]). Şi chiar mai târziu, pe vremea regelui Asa (veacul al X-lea) Hanani este numit văzător (roe'h) [18]) şi chiar Isaia este numit văzător [19]) (roe'h).

13. Judecători $13_{6,8}$; I Sam. 2_{27}, $9_{9,10}$ I Regi 13_{1}, etc.
14. Hagai 1_{13}.
15. Hosea 9_{7}.
16. I Sam. 9_{9}; II Sam. 24_{14} ; I Cr. 9_{22} ; II Cr.-26_{28}, 29_{29}, etc
17. I Sam. $9_{11, 18}$ sq. (roe'h) şi I Sam. 3_{20} (nabi).
18. II Cor. $16_{7, 10}$.
19. Cap. 30_{10} ; 32_{8},

Şi este mai mult ca sigur că «roe'h» era numele ce da poporul proorocului (nabi) [20]).

חֹזֶה [21]) este un termen ce se află mai mult la poeţi şi arată vederea profetică a obiectului asupra căruia va profetisa. De aci חָזוֹן, חָזוּת şi חִזָּיוֹן pe care noi le traducem cu «*viziune*».

Ca numiri pentru prooroci nu se deosebesc de roe'h.

O altă numire ce se găseşte pentru prooroci este צֹפֶה veghetor [22]) întru cât proorocul era acela, care avea dela Domnul îndatorirea să supravegheze mersul teocraţiei Vechiului Testament.

Misiunea proorocilor.

Sarcina ce aveau să poarte proorocii în mijlocul poporului Ebreu era determinată prin orânda acestui popor.

El fusese orânduit de Dumnezeu să fie *păstrătorul* credinţei într'un *singur* Dumnezeu şi *pregătitorul* drumului pentru împlinirea mântuirii întregei omeniri.

Acestea se pot vedea din istoria vieţii acestui neam—istorie, care nu este altceva de cât povestirea acestei pregătiri.

In vremurile vechi fiind singurul neam, care mai păstrase credinţa într'un singur Dumnezeu a fost ales să fie păstrătorul şi răspânditorul acestei credinţe, încheind un legământ şi dându-i-se

20. Dovada o avem în I Sam. 9_{5} unde se zice în textul ebraic : „Nabi" *de astăzi* se numea mai înainte „roe'h". Dar în loc de חיום astăzi, trebue să citim cu Septuagimta העם adică „poporul", deci : „Nabi poporul i zicea mai înainte roe'h".
21. II Sam. 24_{11}, Amos 1_{1}, Isaia 1_{1} 2_{1}, 13, Micha 1_{1} etc.
22. Ieremia 6_{17}, Ez. 3_{17}, 33_{7} etc.

legi la Sinai pe care avea să le păstreze şi împlinească.

Tocmai pentru aşi împlini orânda lui a fost purtat de colo până colo şi la urmă aşezat între popoare rele şi duşmănoase, cari necurmat îl atăcau şi-l ispiteau să se abată dela credinţă şi dela legile ce i se dase.

Era nevoe dar de a avea necontenit un mijloc prin care să li se facă cunoscută voea divină.

Numai astfel putea fi păzit să nu cadă şi să numai fie în stare a-şi împlini sarcina.

Pentru acest scop erau *preoţii* şi *leviţii*.

Era şi marele preot cu Urim şi Tumim.

Dar s'au ivit *în cursul desvoltării şi vieţii lor istorice situaţiunii noui*, când era nevoe de încurajare, mângâere sau îndrumare directă din partea lui Dumnezeu.

Nevoia aceasta a fost simţită pururea în viaţa lor. De când au plecat de la Sinai şi până s'au stins ca neam. Mai puternic a fost simţită această nevoe cu osebire când năvălirile neamurilor tari şi hrăpăreţe din Asia i strângeau din ce în ce mai aproape.

Şi încă un alt fapt mai scotea la iveală trebuinţa de bărbaţi hotărâţi şi vestitori îndrăzneţi ai voi Domnului. Era *aplecarea acestui neam spre credinţa idolatră*.

Pururea în atingere cu idolatria era de sine înţeles că pe mulţii slabi în credinţă i amăgea. Mai cu osebire că în Egipt au trăit atâtea veacuri alături cu închinătorii la idoli.

Aceşti vestitori îndrăzneţi ai voei Domnului au fost proorocii, nebiim. Ei sunt păstrătorii legăturii cu Dumnezeu, predicatori ai pocăinţii, vestitori ai pedepselor ce vor veni şi la vreme

purtători de cuvinte, de mângâere în clipe de suferinţe şi nevoi. Ei dau poporului lămuriri asupra întâmplărilor istorice ale viitorului, sunt explicatorii şi păzitorii împlinirii legii.

Viaţa religioasă fiind legată cu viaţa de stat ei sunt nu numai luptatori şi îndrumători ai vieţii religioase morale a poporului, ci şi ai vieţei politice a neamului lor, atât în legăturile şi traiul lor în lăuntrul statului, cât şi în afară în atingere cu celelalte popoare.

Cu un cuvânt proorocii aveau să păstreze necontenit legătura dintre Dumnezeu şi poporul acesta, căci numai aşa se putea ajunge scopul pentru care fusese ales.

Voea Domnului mai trebuia cunoscută şi ştiută, aşa cum este, în orice clipă şi pentru întipărirea în mintea tuturor a unei alte idei de mare însemnătate pentru toate vremile şi pentru toţi oamenii de pe pământ. Anume pentru încredinţarea că este o *răsplată dreaptă ce se dă de Dumnezeu, după faptele fiecăruia, pe care El le cunoaşte ori cât de ascunse ar fi*.

Şi istoria acestui popor este plină de asemenea dovezi. Dar n'ar fi putut eşi la faţă aceste dovezi, dacă n'ar fi fost proorocii, cari să le pună pururea înainte voinţa curată a Domnului, în care, ca într'o oglindă, să-şi poată vedea uriciunea faptele lor [23]).

Nici preoţii, nici marele preot cu Urim şi Tumûim, nici leviţi nu-i puteau înlocui.

23. Foarte bine determină activitatea proorocilor un scriitor latin *Becanus* „Primarium officium erat *docere, instruere et reformare* populum in cultu veri Dei, eumque hoc modo *ad Christi adventum* disponere“ (pag. 125 din „Apologia veteris et novi testamenti).

Preoţii după cuvântul proorocului Ieremia [24]) aveau să explice *legea;* bătrânii să dea *sfat;* iar proorocii să spună *cuvântul* Domnului.

Sau cum zice proorocul Ezechiel [25]) să ceri de la preot să-ţi spună *legea;* de la bătrân *povaţă;* iar de la prooroc *vedenie.*

Urim şi Tumim [26]) erau sorţii prin cari marele preot afla voea divină în anume pricini ce se iveau şi asupra cărora nu era nici o orânduire legală.

Dar o deslușire limpede nici pentru cele ce se întâmplau nu capătau, iar despre cele viitoare nici vorbă nu putea fi.

De aceia a fost nevoe de bărbaţi, cari primind cuvântul Domnului, să-l spună pururea deslușit şi pentru cele ce se întâmplau atunci şi pentru cele ce aveau să vină în viitor.

Aceştia sunt proorocii, nebiim.

Misiunea profetică nu era o stare permanentă, continuă, ca preoţia. Nici nu era legată de un anumit trib, ci diferite persoane erau *chemate* ca prooroci, fără ca starea socială în care se afla cel chemat să aibă vre-o însemnătate.

Aşa *Amos* era un simplu păstor din Tecoa şi Domnul l'a chemat de lângă turma de oi la misiunea de «nabi [27])» Glasul Domnului a trebuit să asculte şi a şi plecat de lângă oile sale ca să ţină piept, cu destul curaj, tuturor ocărilor şi prigonirilor.

Isaia — fiu de neam nobil şi fruntaş al poporului — aude într'o visiune în templu, chemarea

24. Cap. 18_{18}.
25. Cap. 7_{26}.
26. Vezi Ex. 28_{30}. Lev. 8_{8} etc.
27 Amos 7_{14-15}.

Domnului şi vesteşte poporului Iudeu voinţa lui Dumnezeu [28]).

Ieremia a fost ales de Dumnezeu ca prooroc din sânul maicii sale [29]). Şi împotrivirea lui la voinţa Domnului n'a avut nici o urmare. El a fost silit să îndeplinească porunca primită.

Ezechiel de asemenea a primit de la Domnul porunca de a prooroci poporului [30]).

Tot asemenea şi ceilalţi prooroci au fost chemaţi de Domnul [31]), de şi ei nu ne spun când şi în ce împrejurări au fost chemaţi.

Este posibil că chemarea era însoţită şi de un alt semn din afară, ca de pildă *ungerea* ca profet [32]) despre care nu ştim cum se facea, sau îndeplinirea unui alt *act simbolic.* cum a fos cojocul lui Ilie pentru Eliseu [33]), sau cărbunele cu care unul din Serafimi a atins buzele lui Isaia [74]).

Când au început proorocii în Israel?

Şirul proorocilor începe cu *Moise,* căci din ziua când au ieşit din Egipt până pe vremea proorocului Maleachi necurmat a trimes Domnul prooroci [35]). Şi Moise a fost chemat de Dumnezeu să conducă poporul său şi să-l scoată din Egipt. El a fost prooroc [36]) şi isvod pentru toţi proorocii, cari aveau să vină după el. Şi el însuşi, pe temeiul chemării şi poruncii Domnului

28. Isaia $6_{8,9}$.
29. Ieremia 1.
30. Ezechiel 2_{1-6}.
31. Ieremia 44_{4}.
32. I Regi 19_{16}.
33. II Regi 2_{13}.
34. Isaia 6_{6}.
35. Ieremia 7_{25}
36. Hosea 12_{14}. Deut. 18_{15} 34_{10}

spune cari sunt semnele după cari se pot cunoaşte adevăraţii prooroci [37]).

Prooroci erau numiţi, în înţelesul larg al cuvântului «nabi» şi Adam, Henoch, Lamech, Noe, Ahraham, Isaac, Iacob [38].

Dar Moise este numit «nabi» în adevăratul înţeles al cuvântului, căci el stă în de aproape legătură cu Domnul al cărui cuvânt l'auzea şi-l vestea poporului [39]).

De atunci, din când în când, Domnul a ridicat în mijlocul acestui popor bărbaţi prooroci, cărora le da cuvântul Său ca să-l vestească poporului. Ori de câte ori se abătea neamul acesta de la misiunea lui se ridicau aceşti bărbaţi, cari cu multă stăruinţă şi ardoare l'aducea iarăşi pe calea cea adevărată.

Focul aprins de Moise pentru păstrarea credinţii strămoşilor, într'un singur Dumnezeu, nu se stinsese la toţi şi nu s'a stins nici dodată [40]) la toţi.

Chiar în vremile cele mai grele, ale judecătorilor, s'au ridicat bărbaţi, cari au aprins acest foc şi n'au lăsat să se stingă lumina cunoştinţei unui singur Dumnezeu.

In vremea de la Moise până pe timpul regilor se arătau bărbaţi proorocii numai din când în când. Atunci preoţii erau păzitorii, esplicatorii şi vestitorii legii. Când aceştia au început să-şi uite

37. Levitic 26 Deut. 13_{1}; $18_{15\ 28,\ 30,\ 32}$.
38. Compară şi II Petru 2_{5} unde Noe este numit „profetul dreptăţii". Adam (Facerea2_{21}—$_{23}$ 3_{15}) Henoch (Jud. 14) Lamech (Facerea 5_{28} sq.), Noe (Facerea 6_{12}, 8_{22}, 9_{8}), Ahraham (Facerea 15_{12} sq. 20_{7}). Isaac (Facerea 26_{3}. Psalm $104_{9,15}$), Iacob (Facerea 44_{1} sq.) Iosef (Facerea 50_{24}).
39. Numeri 11_{25}; 12_{6}—$_{8}$, Deut. $18_{14,\ 18}$; 34_{10}.
40. Ios. 24_{31}; Iud. 2_{10}.

datoriile lor, mai ales pe vremea regilor, cari erau amăgiţi de gânduri şi scopuri lumeşti, trebuia o putere, care să se pună de a curmezişul acestor gânduri şi să ţină vie credinţa în Dumnezeu şi în viitorul frumos al celor ce păzesc poruncile Lui. *Această putere au fost proorocii.*

Ştiri despre viaţa şi faptele lor nu avem decât din cele ce găsim în Vechiul Testament. Dela unii din ei avem scrieri rămase.

Dela acei, cari au trăit până la veacul al 9-lea a. Hristos n'avem decât dela câţiva scriieri păstrate până azi. Viaţa şi faptele celor mai mulţi se pot cunoaşte din ştirile ce găsim răspândite ici şi colo prin celelalte cărţi.

Dela acei, cari au trăit după veacul al 9-lea a. Hristos avem scrieri cunoscute sub numele de: scrierile proorocilor mari şi mici.

Ca să-şi poată cineva face o idee, cât se poate de complectă de ce au fost proorocii pentru Israel, voiu arăta, în scurt şi vieaţa şi faptele proorocilor din nainte de veacul al 9-lea, începând apoi explicarea scrierilor celorlalte ce ne-au rămas dela cei de după veacul al 9 lea.

Viaţa şi faptele proorocilor, cari au trăit înainte de veacul al 9-lea.

Cel dintâiu prooroc a fost Moise. Ca şi ceilalţi profeţi din Israel a fost **chemat de Dumnezeu** la marea misiune, de a libera neamul său din robia egipteană şi a simţit de atunci că este în serviciul Lui; are să vestească voinţa Sa şi să lucreze lucrul ce El i va porunci. Clipa chemării a fost în faţa rugului arzând în câmpiile Midianiţilor de pe lângă muntele Horeb [41]) — chemare

41. Eşire 3_{11} sq.

împotriva căriea el n'a putut sta, căci nu găsea nici un temeiu.

Munca desfăşurată de el pentru neamul său este nepreţuit de însemnată.

Poporul său în mijlocul Egiptenilor idolatrii, aproape pierduse credinţa în adevăratul Dumnezeu şi nu mai era departe de vremea când avea să se cufunde cu totul în idolatrie şi să ia credinţe, cari înjoseau pe om, i distrugeau demnitatea şi omorau orice simţ moral, prin practicile lor josnice şi slujbele lor pline de sensualitate.

Unui spirit ca al lui Moise de sigur că, dela început, nu i-a scăpat deosebirea cea mare între credinţa plină de demnitate şi de simţ moral a strămoşilor săi şi aceia a Semiţilor în general şi Egiptenilor în particular.

De câte ori, împins de duhul nevăzut al lui Dumnezeu, pe când era între Midianiţi nu va fi cugetat la această deosebire!

De câte ori nu va fi găsit el o plăcere spirituală în a face deosebire între religiunea simplă dar plină de demnitate a acelui popor de păstori — apăsat şi despreţuit — şi aceia a Egiptenilor!

Dar îi lipsea hotărârea — Aceasta veni numai la poalele muntelui la lumina flacărilor rugului, la **descoperirea divină.**

De acum înainte nu mai aude în el decât glasul lăuntric al Domnului, glasul *simţului patriotic* pentru poporul său apăsat; glasul *lăuntric al sufletului său,* care-l îndemna aşi pune viaţa pentru întemeerea credinţei în un singur Dumnezeu, pentru lăţirea religiunii, care dă omului demnitatea personală şi valoarea morală ce i se cuvine şi-l ridică din starea de înjosire în care-l coborau celelalte religiuni.

El nu mai aude de acum înainte de cât poruncile Domnului cu care vorbise gură către gură[42]). De aceia el nu este numai vorbitor, dar şi om al faptelor, cari aveau să îndrumeze un popor pe noi căi; este un *organ al lui Dumnezeu,* care aduce lumii cel mai mare bine: ***întemeiază credinţa în un singur Dumnezeu.*** Este un prooroc cum n'a mai fost altul în Israel[43]).

Dacă cineva pune alături ce a fost neamul israelit înainte şi după Moise; dacă pune aceasta în legătură cu istoria religioasă a lumii în general, atât a celei vechi cât şi noi, îndată se vede însemnătatea nemăsurată a vieţii şi activităţii lui Moise pe câmpul vieţei spirituale a lumii.

Cum a fost el în stare să facă aceasta nu ne putem închipui. Istoria se află aici în faţa unui secret. Numai o singură dezlegare este: introducerea unui factor nou, a cării fiinţă nu o putem vedea cu ochii trupeşti, ci numai cu ochii minţii.

Sunt puncte în istoria lumii, unde istoria propriu zisă trece în *istoria teoriilor filosofice.* Atunci ideile filosofice, prin priviri ce aruncă în urmă pe calea pe care a trecut lumea şi, prin deducţiunile ce trage din cele ce s'au făcut în lume, aruncă oare care lumină asupra unor întâmplări istorice altfel neînţelese. Un asemenea fapt este lucrul lui Moise.

Adevărata cunoştinţă a lui Dumnezeu omul nu o poate căpăta prin el însuşi. El poate căpăta cunoştinţă, şi aceasta necomplectă, numai asupra sa şi asupra lumei ce vede.

Ideile vechi în amândouă aceste privinţe se

---

42. Numeri 12.
43. (Num. 12_{8}, Deut. 34_{10} comp. Hos 12_{10}; Dt. 18_{15}).

întunecaseră şi pe vremea lui Moise avem în tot locul o ideie josnică şi despre Dumnezeu şi despre om.

In poruncile date de Moise neamului său găsim însă ideea că Dumnezeu este Domnul vieţii mai pre sus de lumea simţurilor şi dătătorul acelor *porunci morale, cari nu înjosesc, ci ridică pe om mai pre sus de cât tot ce este în lume.*

Asemenea idei deosebite de celea ale lumii de atunci nu le-a putut avea decât de la Dumnezeu, prin descoperire.

Pentru aceste idei a luptat el, în mijlocul Israeliţilor, până la moartea sa.

Scrieri profetice, propriu zise, nu avem de la el. Numai cele cuprinse în cărţile istorice ce fac la un loc «Thora», legea, sau «Pentateuchul» sunt, în mare parte, lucrul lui. Acolo găsim şi proorocii însemnate.

2. *Aaron* este deasemenea numit profet, nabi. Dar nu în adevărata însemnare a cuvântului, ci numai în sensul de «*vorbitor pentru*»[44]). De la el nu ne-a rămas nimic scris.

3. *Miriam*, sora lui Moise. este de asemenea numită profet, tot în înţelesul cuvântului cum este numit Aaron. Strigătul de izbândă[45]) al lui Moise, după trecerea prin marea roşie, găseşte răsunet în cântecul corului femeilor a cărei căpetenie era Miriam.

* * *

4. Alături cu aceste figuri profetice, avem pe *timpul Judecătorilor* pe *Debora*[46]). Aceasta pe

44. Exod 4_{16}; 7_{1}).
45. Eşire 15_{104}.
46. Debora, femeia unui oare care Lappidoth, a eliberat pe

de oparte făcu să izbândească credinţa în Domnul faţă de cultul idolilor; iar pe de alta câştigă neatârnarea poporului său. Debora este singura persoană de pe timpul judecătorilor care poartă titlul de profet.

Timpurile triste prin cari trecuseră Israeliţi pe timpul judecătorilor (1412—1071?) nu-i înţelepţiseră. Mergeau înainte pe calea abaterei de la credinţă în un singur Dumnezeu şi a demoralizărei.

Prin rugăciunile unei femei credincioase Hanna, soţia lui Elkana, se întâmplă să apară, în acele timpuri grele, un bărbat pe care spiritul profetic divin îl întrebuinţă ca organ al său pentru predicarea adevăratei credinţe.

5. Acesta este *Samuel.* Adăpat şi crescut de mama sa în frica lui Dumnezeu, hrănit pururea în templul dela Silo cu idei frumoase despre viitorul neamului său, se mânie din tot sufletul când văzu demoralizarea şi nedreptăţile fiilor marelui preot Eli. Indată după moartea acestuia, când starea poporului era din cele mai grele, când cultul păgân al zeului Baal şi zeiţei Astarte se întindea din ce în ce, apare ca vorbitor înaintea poporului şi mişcă inimile prin cuvântările sale pline de îndemn cald de a se întoarce la credinţa în adevăratul Dumnezeu, duh nevăzut şi sfânt.

Observare. Vremea lui Samuel este însemnată prin una din cele mai mari crize din viaţa poporului Israel. Era lupta dintre domnia şi conducerea *imediată* a lui

Israeliţi de sub jugul Canaaneilor de nord, cari sub regele Iabin din Hazor au apăsat timp de 20 ani pe Israeliţi (1265-1245). Impreună cu Barak din Neftali învinse pe Sisera, generalul lui Iabin şi redete poporului mult dorita libertate. In urma acestei victorii cântă acel imn frumos, clasic, de mulţumire către Dumnezeu (Jud. 5).

Dumnezeu prin bărbaţi conduşi numai de spiritul divin, formând aşa numita cârmuire teotratică, sau *mediată*, prin *regi* şi *principi* aleşi şi deci şi cu drept de moştenire întemeindu-se şi pe puterea lumească.

Samuel la început s'a împotrivit din toate puterile alegerii unui rege, căci Domnul trebue să domnească (Dt. 15_{18}), adică fiinţa statului poporului israelit este *domnia* lui Dumnezeu (teocratică cum se numeşte pentru prima oară de Iosef Flaviu contra Apionem II_{16}).

Această stăpânire divină se împlineşte prin profeţi.

Asupra luptei dusă de Samuel s'au spus **diferite păreri**.

In Vechiul testament sunt date motive diferite. In I Sam. 8: 10_{17-27} şi 12 se zice că poporul vrea rege ca toate celelalte neamuri pentru că fii lui Samuel nu erau judecători drepţi.

In I Sam. 9,—10_{16} se zice că poporul vrea rege pentru că apăsarea Filistenilor era din ce în ce mai grea.

De sigur că ori şi cine poate vedea că aci nu sunt două motive diferite, ci unul şi acelaş cu două părţii. Adică poporul văzând cât de mare era apăsarea Filistenilor, şi fii lui Samuel nu calcă pe urmele tatălui lor, au cerut rege.

Samuel în dorinţa lui de a scăpa statul israelit; încredinţat că poporul nu era vrednic de idealul pentru care era orânduit; că libertatea de care se bucura o întrebuinţa mai mult în rău dându-se la idolatrie, la tot felul de viţii şi crime, cari aveau ca urmare, ce nu se putea înlătura, căci era o pedeapsă meritată, apăsarea din partea popoarelor vecine; şi înţelegând că nu poate să ridice pe cei din vremea sa la nivelul moral necesar; pentru ca acea libertate de care se bucura să fie un bine, consimte la întemeerea regalităţei, dar cu condiţiunea ca regele să fie uns de profeţi şi să urmeze legile mozaice şi poruncile ce i se vor da de Domnul prin profeţi.

Din istoria de mai târziu începând chiar cu cel dintâiu rege, Saul, se vede că altfel au mers lucrurile.

Viaţa şi activitatea lui *Samuel*, ca judecător şi profet, formează obiectul cărţilor ce poartă numele lui.

El el este judecător cam dela 1071—1051. Pe vremea lui auzim pentru întâia oară de *ucenicii proorocilor*, de unde s'a făcut pe urmă ideia că ar fi fost *şcoale de profeţi*, despre cari va veni vorba mai departe.

Figuri deosebite în istoria adevăraţilor prooroci au fost *Nathan* şi *Gad*, dar în deosebi Nathan.

Amândoi au trăit pe vremea lui David.

6. Despre *Gad* aflăm că pe timpul când David, fugind de Saul, se refugiase la Filisteni, la regele Achiş [47]) şi scăpând de acesta vine în *peştera Adullam* în marginile stăpânirii tribului lui Iuda, îndeamnă pe David ca să se întoarcă înapoi în Iuda [48])

După aceia din nou, ceva mai târziu, când (după 980) David mândru de mărirea şi puterea regatului său voeşte să facă numărătoarea poporului său, profetul Gad vine după porunca Domnului la David şi-i vesteşte pedeapsă din partea Domnului [49]). Regele avea să aleagă: foamete trei ani; prigonire şi fugă din naintea duşmanilor trei luni; sau o molimă timp de trei zile. David alese pe cea din urmă. Văzând însă ce mare nenorocire a adus, prin mândrie, asupra poporului său, David se pocăeşte şi este iertat.

7) *Nathan* este amintit în Vechiul Testament [50]) de odată ca profet. Nu se amintesc nici părinţii lui, nici nu se spune ceva asupra neamului lui.

El, ca şi Gad, apare ca paznicul adevăratei moralităţi. Ori de câte ori vede că s'au părăsit căile morale, bine plăcute lui Dumnezeu şi folo-

47. I Samuel 21.
48. I Samuel 22_5; II Samuel 24_{11} şi I Cronica 21_9.
49. I Cronica 21_9, sq.
50. II Samuel 7_2.

sitoare poporului, vine înaintea tuturor celor ce greşesc şi le cere să se pocăiască.

Plin de însemnătate şi frumuseţe este următoarea întâmplare din viaţa lui David şi a profetului Nathan.

După ce a isprăvit cu isbândă luptele cu duşmanii, David, uitându-se pe sine, răpeşte, cu vicleşug, pe Batseba, femeia lui Urie unul din generalii săi cei mai buni [51]). Prin un plan criminal Urie este omorât [52]).

In curând însă conştiinţa lui se deşteaptă şi pentru că nu se hotăra să facă pocăinţă îl chinuia rău. Mai târziu din porunca Domnului vine înaintea lui profetul şi-i povesteşte următoarele: Unui om bogat foarte i vin oaspeţi. In loc ca să ia din turmele sale o oaie şi să facă masă pentru oaspeţi, răpeşte unui om sărac singura oaie pe care o avea şi pe care o îngrijea foarte bine şi face masă prietenilor.

Nathan cere ca David să dea pedeapsa.

Acesta supărat de fapta bogatului nu numai că hotărăşte — conform legei — ca să întoarcă împătrit săracului, dar îl osândeşte la moarte [53]).

Atunci Nathan îi zice:

«Tu eşti acel om».

Aceste cuvinte, spuse în asemenea împrejurare şi în acea legătură de idei, au avut o înrâurire nespus de mare asupra lui David.

El îşi recunoscu păcatul şi făcu pocăinţă.

Totuşi a avut să sufere consecinţele păcatului.

Căpătând ertare pentru păcatul lui se hotărâ să zidească un templu Domnului. Profetul fu

51. Era cam după 994 a. Hristos.
52. II Sam. 11 sq.
53. II Sam. 12_{6} alătură şi Eşire 21_{37} şi 22_{1}.

întrebat şi la început consimţi. Dar chiar a doua zi, în urma unei arătări ce a avut dela Domnul, vesti lui David că Domnul nu îngădue ca el să-i zidească templu, căci a purtat multe răsboae şi a vărsat prea mult sânge [54]).

Cei din urmă ani ai domniei lui David au fost turburaţi de răsvrătirea fiului său mai mare, *Adonia*, care se simţia lovit prin faptul că David voia a lăsa urmaş pe fiul său, Solomon. Cu prilejul adunărei poporului pentru jertfă — la fântâna Rogel, din jos de locul unde se uneşte valea Kidron cu Hinom — Adonia plănuise împreună cu poporul — ca ai săi să-l declare rege [55]).

Nathan potrivit poruncii Domnului puse pe rege în cunoştinţă şi David în urmă a poruncit ca Solomon să fie uns rege.

* * *

După calea pe care s'a dezvoltat activitatea lui Samuel şi în deosebi a lui Nathan şi Gad iese la iveală o nouă grijă a profeţilor. *Era purtarea regilor faţă cu poruncile legii mozaice.*

Nathan apare înaintea lui David şi i spune că a călcat legea.

De acum înainte profeţii au mult de lucru în această direcţiune. Chiar *Solomon* (972—933?) s'a abătut adesea de la legea mozaică. El a luat în căsătorie principese streine cu scop de a întări puterea regală.

Mai mult chiar: pentru a face plăcere femeilor sale streine era îngăduitor faţă de cultul strein

54) II Samuel 7_{1-7}; I Cronica 17_{1-6} alături cu I Regi 8_{16}; I Cronica 22_{8}; 28_{3}.
55. Cam pe la 972 a Hristos.

al idolilor[56]). Acest lucru nu trebuia lăsat nepedepsit. Domnul vesteşte pe Solomon că regatul lui se va împărţi[57].

8 Prin profetul **Achia din Şilo** aflăm şi cine va stăpâni peste o parte din triburile lui Israel.

Acest profet[58]) întâlneşte, în una din zile, lângă Ierusalim, la câmp, pe Ieroboam din tribul lui Efraim. El era fiul unei văduve din familia Nebat din Ţereda, pe care Solomon, pentru calităţile lui, îl pusese mai mare peste lucrători din tribul lui Iosef.

Erau numai amândoi pe câmp. **Achia** avea pe el o manta nouă. Se desbrăcă de ea, o rupe în 12 bucăţi şi dă lui Ieroboam 10 din ele, zicându-i: Ia 10 bucăţi, căci aşa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Iată am să iau din mâna lui Solomon şi am să-ţi dau ţie 10 triburi, pentrucă nu a păzit legile mele[59]).

Sub *Ieroboam (933—912 ?)* la început, cultul în cele 10 triburi era curat. Dar în urmă pentru a ţine poporul său departe de Ierusalim pune să facă 2 figuri de tauri: în Bethel (la miază-zi) şi în Dan la (miază-noapte). Acestea aveau să înfăţişeze pe Dumnezeu.

Acesta era un mare păcat. Ieroboam trebuia să fie pedepsit. Şi această pedeapsă i se anunţă tot de profetul *Achia* din *Şilo*, care acum din pricina bătrâneţelor era orb. Iată în ce împrejurări: Ieroboam avea bolnav pe fiul său Abiah şi voia să întrebe pe profet de voinţa divină. Dar nu are curajul să se ducă el în persoană,

56. I Reg. 11_{33}.
57. I Reg. 11_{11} sq.
58. I Reg. $11_{29}-_{29}$.
59. Reg. $11_{29}-_{39}$.

ci învaţă pe soţia sa să se îmbrace în haine simple ca să nu fie cunoscută şi să se ducă la profet să-l întrebe ce se va întâmpla cu copilul. Dumnezeu însă descopere în vis lui Achia că va veni femeia lui Ieroboam la el şi-i porunceşte să-i vestească pedeapsă pentru nelegiuirile lui.

Incă nu ajunsese femeia lui Ieroboam la uşă, i se auzise numai paşii şi bătrânul profet orb i strigă: Intră femeia lui Ieroboam, pentru ce te ascunzi? Atunci profetul o înştiinţă că Dumnezeu a hotărât distrugerea casei lui în chipul cel mai ruşinos. Ca semn că aşa se va întâmpla va fi că fiul ei Abiah va muri în momentul când ea va intra în oraş[60]).

In acelaşi timp cu profetul Achia auzim de:

9) *Şemaia,* omul lui Dumnezeu, căruia Domnul i-a poruncit să spună lui *Rehabeam* (933—917 ?) să nu facă răsboiu cu fraţii săi[61]). Despre acest profet mai citim în II Cronica 12_{15} că el ar fi scris faptele lui Rehabeam.

10. Tot acolo mai auzim vorbindu-se de un *Iddo* (יֶדוֹ) văzătorul.

* * *

Pe timpul regilor din Iuda, *Asa* (954—913 ?) şi *Iosafat* (912 — 888 ?), auzim vorbindu-se de profeţi, cari au ajutat pe aceşti regi la restabilirea cultului Domnului.

11. In II Cr. 15, sq. auzim de *Azariahu*, *fiul lui Oded,* care, inspirat de Dumnezeu, a îndemnat pe regele Asa să restabilească cultul

60. I Reg. $14_{2}-_{18}$.
61) I Reg. 11_{21} sq.

Domnului. Asa învinsese, cu ajutorul divin, pe Zerah, regele Cuşitilor. In urma acestei victorii vorbeşte profetul către Asa [62]).

12. Tot sub *Asa* mai auzim de profetul *Chanani*. Contra lui Asa se sculase cu războiu *Baëşa* din Israel. *Asa* trimete lucruri scumpe din templu ca dar lui *Ben-Hadad I-iu* din Damask pentru ca să-l ajute contra lui *Baëşa*.

Chanani profetul îl mustră pentru această alianţă şi că nu s'a încrezut în Domnul care l'a scăpat de Kuşiţi şi de Libieni. Asa se supără şi-l aruncă în închisoare [63]) în al 15-lea, sau al 16-lea an al domniei sale.

13. Sub *Iosafat* auzim de *Iehu* fiul lui *Chanani*, de sigur cel pe care Asa l-a aruncat în închisoare.

Iosafat voi să se unească cu Achab din Israel contra Arameilor. Aceasta nu plăcu Domnului şi de şi Iosafat se duce cu Achab la Ramot în Ghilead contra Arameilor, totuşi el se întoarce curând înapoi, căci Sirienii îl atacaseră la început, dar l'au lăsat, căci aveau ordin să atace numai pe regele din Israel, care este şi omorât în această luptă.

La întoarcere *Iehu* i mustră pentru acest ajutor dar Dumnezeu nu-l pedepseşte pentru că a fost credincios Lui [64]) înlăturând închinarea la idolii streini.

Iehu a profetizat şi pe timpul lui *Baëşa* din Israel (cam 951—928). Baesa călcă pe urmele lui Ieroboam încurajând şi apărând pe cei ce se

62. II Cronica 15_1 sq.
63. II Cronica 16_7 sq.
64. II Cronica 19_1 sq.

închinau la idolii streini. Iehu îl mustră şi vesteşte nimicirea casei lui Ierobeam [65]).

Acest Iehu este unul din puţinii profeţi, cari au profetizat în regatul lui Israel şi Iuda.

Dacă pe timpul lui *Baëşa* se arătase ca profet, pe timpul lui Iosafat trebue să fi fost în o vârstă înaintată.

* * *

14) Tot în acest timp, în II Cr. 18_7, se aminteşte de *Micha*, profetul, *fiul lui Imla*.

Achab mai înainte de a merge alături cu Iosafat la războiu împotriva Arameilor la Ramoth în Ghilead — de care fu vorba mai sus — a chemat pe Micha, proorocul, să întrebe pe Domnul. Micha i vesteşte că va fi învins. Achab nu vru să creadă, căci socotea pe Micha ca duşman al lui. Profeţia lui Micha însă se împlineşte. Achab moare în războiu.

* * *

Atât ştim asupra acestor profeţi. Alte date nu mai avem.

Scrieri nu ne au rămas dela nici unul. Nici nu ştim dacă toţi au lăsat ceva scris. In Vechiul Testament nu avem amintit de cât: «Cuvintele lui Nathan profetul» şi «cuvintele lui Gad văzătorul» [66]).

«Profeţia lui Achia din Şilo» [67]) şi «Vedenia lui Iddo, văzătorul» [68]).

«Cuvintele lui Şemaia» [69]) şi «Cuvintele lui Iehu, fiul lui Chanani [70]).

65. I Reg. 16_1 sq.
66. I Cronica 29_{29}.
67. II Cronica 9_{29}.
68. II Cronica 12_{15}, 13_{22}.
69. II Cronica 12_{15}.
70. II Cronica 20_{34}.

Nu putem însă şti dacă acestea au fost cu un cuprins profet sau istoric.

* * *

Toţi aceşti profeţi s'au luptat cu multă energie pentru apărarea religiunei strămoşilor lor. Silinţele acestora se pot însă asemăna vântului, care bate înainte de a începe vijelia.

Adevărata furtună şi luptă grea împotriva închinării la idoli o duce profetul *Elia*, şi după el *Elisa*.

In afară de Moise despre activitatea nici unuia nu se ocupă Vechiul Testament aşa mult ca de a lui Elia.

Din timpul mozaic în nici un timp nu a fost mai simţită nevoea de a se cunoaşte puterea divină de cât în acele timpuri.

Adorarea adevăratului Dumnezeu ca fiinţă spirituală dispăruse în Israel. Nu mai deosebeau pe Dumnezeu de ceilalţi idoli păgâni de cât după nume. Il adorau ca şi pe Baal în chipuri cioplite. In unele adunări de oameni se dedea chiar mai multă însemnătate cultului lui Baal.

Aceşti profeţi veneau înaintea regilor şi a poporului şi le cereau să se întoarcă la adevăratul Dumnezeu. Ei vestesc pe Domnul înaintea micului număr de credincioşi ce mai rămăseseră, spre a-i întări în credinţa cea adevărată, ca şi înaintea păgânilor spre a le dovedi nimicnicia idolilor lor faţă de Domnul.

Această misiune grea i constrângea a umbla din loc în loc ca odată ici, odată colo, după cum cereau împrejurările, să predice adevărata credinţă.

In adevăr nu au izbutit ca tot poporul să fie

readus la adevărata credinţă, dar cultul lui Baal nu mai era cult al statului şi atât Israeliţii cât şi vrăşmaşii lor, Sirieni, au recunoscut puterea lui Dumnezeu.

In regatul celor 10 triburi s'au adunat câţiva credincioşi, cari sub conducerea profeţilor ţineau cu tărie la credinţa strămoşilor fiind pildă bună celor de acelaşi neam cu ei.

Ca şi Iefta odinioară pe vremea judecătorilor veni Elia din răsăritul Iordanului din micul loc *Thisbe*[71]) spre a deschide lupta împotriva lui Baal, la care se închinau cei din partea de apus a Iordanului.

Când a început activitatea sa profetică nu ştim pozitiv.

Când apare în lume ne face impresia omului, care nu pune preţ pe bucuriile şi plăcerile vieţei. Strict credincios obiceiurilor strămoşilor săi — stricteţă care se vedea şi în îmbrăcămintea compusă numai din o manta păroasă şi un brâu de piele[72]); cu un entuziasm nemărginit pentru credinţa în Domnul; cu o credinţă tare, care nu putea fi micşorată prin nimic, nici chiar când se simţea singur, părăsit de toţi; cu un curagiu

71. Un loc—orăşel sau sat—cu acest nume în partea de răsărit a Iordanului nu este cunoscut.

In textul grec al cărţii Tobie (cap. 1 v. 2) se aminteşte un loc Thisbe în pământul Naftali în partea de apus a Iordanului. De acolo ar fi plecat Elie şi s'a aşezat în Ghilead.

Dar mai în toată vremea Israeliţii treceau din răsărit în partea din spre apus a Iordanului, căci acolo era masa cea mare a poporului.

Este mult mai probabil că a fost în Ghilead în răsăritul Iordanului - o localitate Thisbe, azi *necunoscută*. De acolo împreună cu alţi locuitori a trecut şi Elia în partea de apus.

Unii zic că *Elia* ar fi fost păgân, care mai târziu, după aşezarea Ebreilor în Palestina a trecut la credinţa într'un singur Dumnezeu.

72. II Reg 1_8. Alătur Zacharia 13_4; şi Ebrei 11_{37}.

de leu, care nu cunoştea nici frică nici nimic alt ceva, se arată în faţa regilor ca şi a poporului mustrându-i pentru necredinţa lor. Cu o pătrundere de spirit şi putere de convingere fără seamăn, le dovedea măreţia credinţei în un singur Dumnezeu şi puterea Lui, vestindu-le pedepse pentru nelegiuirile lor. In întreaga istorie a Israeliţilor nici un predicator nu a avut atâta îndrăsneală, devotament şi putere de convingere ca Elia, de aceia profeţi spun că înainte de arătarea Domnului la ziua judecăţi cea mare şi înfricoşată va veni tocmai *Elia*[73]).

Lupta lui începe sub Achab (916—895?) prin vestirea unei secete, care va ţine până când iarăşi profetul va vesti încetarea ei[74]). Acesta va fi semnul că el stă în serviciul adevăratului Dumnezeu.

Imediat după vestirea acestei pedepse Elia se depărtează[75]).

La râul Krith[76]) — probabil la răsărit de Samaria — unde a fost hrănit de un corb[77]) a şezut mult timp.

In acea vreme scăpă de foamete în mod minunat pe o văduvă şi fiul ei — amândoi păgâni — îmulţind puţina făină şi untdelemnul ce aveau şi făcându-i astfel să vadă şi să creadă în puterea lui Dumnezeu.

Când fiul văduvei muri, Elia se rugă la Dumnezeu şi copilul învie.

In ţară seceta era mare. Pentru a ţine caii

73. Maleachi 3_{33}.
74. I Regi 17_{1} 19_{4} alături cu V. 16 II Regi 2_{11}.
75. I Reg. 17_{2-16} 18_{10}.
76. I. Reg. 17_{3}.
77. I Reg. $17_{4, 6}$.

şi animalele în viaţă însuşi regele a trebuit să caute nutreţ prin ţară[78]).

In zadar a căutat Achab pe Elia în toate părţile să se roage la Dumnezeu de iertare[79]).

Elia se arată — la porunca Domnului — fără de veste şi a dat de ştire regelui că a venit.

Când regele l'a văzut zise: «Eşti aici, tu, omul nenorocirii lui Israel?»

Elia răspunse că adevărata pricină a nenorocirilor este însuşi poporul cu regele în frunte, care s'a abătut dela Domnul şi se închină idolului Baal.

El ceru regelui ca în una din zile să se adune toţi profeţii şi preoţii lui Baal şi Astarte pe muntele Karmel şi anume pe partea de răsărit pe vârful *El-Mohraka*[80]) pentru a se vedea puterea lui Dumnezeu şi a lui Baal.

Ironia şi batjocora cu care Elia lua în râs pe preoţii lui Baal este partea cea mai frumoasă şi plăcută a acestei bucăţi[81]).

Insă isbânda cea mare este scoaterea poporului din amorţirea lui religioasă şi aducerea lui la viaţa şi credinţa adevărată. Aceasta face însemnătatea istorică şi religioasă a acestei frumoase povestiri. Dintr'o dată, fără să stea la îndoială, arată acest popor că recunoaşte puterea lui Dumnezeu. Toţi au slăvit pe Elia; iar profeţii şi preoţii lui Baal au fost omorâţi.

După aceasta seceta se isprăvi şi poporul recunoscu puterea divină.

Insuşi Achab era binevoitor profeţilor.

78. I Regi $17_{7, 12, 14}$; 18_{2-6}.
79. I Regi $18_{10, 12}$.
80. Aşa spun cei mai mulţi commentari.
81. I Regi 18 $_{20, 21}$ sq.

Dar cu aceasta *Elia* nu avu linişte, căci Iasbela, soţia lui Achab, a voit să-l omoare. El fugi din nou [82]). Şi s'a dus întâiu în regatul Iuda, apoi în Berseba, în pustia arabă. Obosit trupeşte, amărât sufleteşte, căci vedea că Achab nu stărue în credinţa în Domnul, ci ascultă tot de femeia sa, începu să-i vină gândul că Dumnezeu socoteşte pe poporul său ca pierdut. De aceia se roagă lui Dumnezeu să moară [83]). Atunci i se arată un înger şi-i spune că trebue să meargă mai departe. Şi plecă. După 40 de zile şi 40 de nopţi a ajuns la muntele *Horeb* [84]). Aci pe Horeb arătându-i-se Domnul, de mai multe ori şi în diferite chipuri, Elia a fost întărit în credinţa că milostivirea lui Dumnezeu este mare şi nici de acum înainte nu va părăsi poporul său. Dar purtarea Lui faţă de poporul său se va schimba. De acum înnaintea misiunea lui Elia va fi de a vesti poporului pedepse pentru neascultare. Şi în adevăr Elia nu mai se arată în Israel decât spre a pregăti sau a da de ştire poporului că vor veni pedepse [85]).

Cu drept cuvânt socoteşte un commentator al cărţii sfinte, fuga lui Elia *pe Horeb* din pricina Isabelei, ca un punct de seamă, ca centru pe unde *activitatea lui Elia ia un nou drum*.

El va vesti de acum înainte cele trei ştiri rele cari vor fi ca 3 pedepse pentru Israel.

Regele Hazael din Damask este duşmanul cel mai mare al Israeliţilor. Prin el vor fi pedepsiţi.

Iehu urmaşul pe tronul lui Israel va fi răzbunătorul faptelor nelegiuite ale lui Achab.

82. I Regi 19_3 sq.
83. I Regi 19_4.
84. I Regi 19_8.
85. I Regi 19_{19-21}; 21_{17} sq.; II Regi 1_{3-16}.

Şi în fine arătarea lui Elisa, profetul, care va avea sarcina să dea ştire poporului de pedepsele ce negreşit vor veni peste necredinciaşi [86]).

De acestea nu vor scăpa de cât acei, cari vor fi credincioşi lui Dumnezeu şi vor părăsi pe Baal.

Spre a îndeplini de acum înainte noua sa sarcină pleacă de pe Horeb şi se duce la hotarul regatului lui Israel, în pustia de miazăzi şi răsărit a Damascului.

Pe drumul către pustia Damascului întâlni pe *Elisa* fiul lui Saphan, un bogat din Abel-Mechola. Elia i aruncă mantaua să-i o ducă ca un servitor. Elisa înţelese însemnarea acestui act şi ceru voe de la profet să-şi ia rămas bun de la ai săi şi apoi îl va urma. Amândoi s'au dus în pustia Damascului.

Din singurătate nu eşi Elia de cât numai câte puţin şi pentru întâia dată în al 3-lea, sau al 2-lea an, înainte de moartea lui Achab spre a-i da în ştire stingerea ruşinoasă a familiei lui, din pricina nelegiuirei săvârşită, după sfatul soţiei sale, împotriva lui Naboth, un om sărac din Iesreel, care avea, ca singură avere, numai o vie [87]).

Sub *Achasja*, fiul şi urmaşul lui Achab pe tron — 895-893? — se arată *Elia* iarăşi în palatul regal. Achasja începuse, să se închine lui Baal. — In urma unei căderi, bolnăvindu-se, trimete la Filisteni în oraşul Ekron, ca să ceară sfat dela ghicitorul lor — Baal-Zebub. — Elia eşi înaintea trimişilor şi le porunci să se întoarcă înapoi spunând regelui că va muri.

86. I Regi 19_{15-18}.
87. I Regi 21_5.

Regele auzind aceasta se supără și a trimis oameni să prindă pe Elia.

Dintre trimiși, doi căpitani cu 50 de oameni au murit arși de foc căzut din cer [88]. Aceștia porunceau proorocului să-l urmeze pentrucă așa voește regele. Și ei și regele au cunoscut puterea Domnului.

Numai al treilea veni împreună cu Elia la palat [89]. Ostașul acesta știind ce-l așteptă nu mai veni în puterea poruncii regelui, ci se rugă de prooroc să chibzuiască dacă voește să vină sau nu.

Dumnezeu poruncește lui Elia să se ducă.

Venind la palat vestește, cu îndrăzneală, regelui că, din pricina abaterei de la cultul Domnului, va muri. Elia pleacă, iar regele moare curând după aceia [90].

Scurtă vreme în urmă Elia se duce de la Ghilgal peste Bethel și Iericho la Iordan, unde este luat la cer.

Astfel se sfârșește și activitatea acestui om înzestrat cu puterea divină, care, ca puțini până la el, a luptat fără frică și cu o nemărginită pornire împotriva cultului lui Baal și restabilirea adevăratei închinări la un singur Dumnezeu, duh nevăzut și sfânt.

Urmașul lui Elia, *Elisa*, își dezvoltă activitatea sa profetică începând de sub *Ioram* (cam pe la 893—881 ?), urmașul lui Achasja, până pe vremea lui *Ioas* (cam pe la 838—822?), prin urmare cam 50 de ani.

Ca și învățătorul său era în Israel reprezen-

88. II Regi 1_{3-10}.
89. II Regi 1 sq.
90. II Regi 1_{13-17}.

tantul adevăratului ideal religios al strămoșilor săi, adică adorarea lui Dumnezeu-unic.

Mantaua pe care i-o lăsase Elia la ridicarea sa din lume era semnul legământului cu învățătorul său, era semnul din afară, care i arăta activitatea sa, iar Spiritul Sfânt, care se revărsase pentru el [91] era scutul și întăritorul său.

Ca și Elia la început căută, prin bunătate și sfaturi, să aducă pe popor la adevărata închinare [92] dar în urmă vesti și el pedepse asupra acestui popor neascultător [93].

Mai întâiu el fu recunoscut de școlarii profeților ca mai marele lor [94]. Apoi făcu bună de băut apa dintr'o fântână de lângă Ierichon [95]. Luând drumul către Bethel, când urca pe movila de lângă oraș, o mare mulțime de copii, crescuți de părinții lor să se închine lui Baal, începură a și bate joc de profet. La rugăciunea lui Elisa, 2 urși ies din pădure și omoară 42 copii [96]. De la Bethel se duce pe muntele Karmel și de acolo în Samaria, unde locuește de aci înainte.

Față de regi apăru ca tâlmaciu al voinței divine mai întâiu pe timpul lui Ioram (893 – 881 ?) Acesta, împreună cu Iosafat din Iuda (913 — 888 ?), avea războiu cu Mesa, regele Moabitenilor. Elisa însoți armata. Pe când erau în partea de miază zi a mărei moarte sufereau de apă. Iosafat voi să trimeată să întrebe pe un profet al lui Iahve. Auzind că Elisa este în lagăr s'au dus la el rugându-l să le dea apă. Elisa răspunde că numai

91. II Regi $2_{9, 10}$.
92. II Regi 2, 3_{11-19}, $4_{1, 8, 6}$.
93. II Regi 8_{7-15}; 9_{1-10}.
94. II Regi 2_{16-18}.
95. II Regi 2_{19} sq.
96. II Regi $2_{23, 24}$.

pentru Iosafat se va ruga la Dumnezeu, dar Ioram nu este vrednic căci el, ca și cei mai înnainte de el s'au închinat lui Baal. La ruga proorocului a doua zi chiar au căpătat apă și Moabiții sunt bătuți [97]).

Pe lângă multe alte minuni și fapte ale profetului [98]) avem de amintit faptele lui bune pentru tot poporul. Pe vremea lui Ioram poporul suferea rău de foamete [99]). Tot odată erau și mereu supărați de *Benhadad II-lea din Damasc*, care trimetea armata să jefuiască regatul lui Israel.

Elisa de fiecare dată făcea cunoscut regelui ascunzătorile Sirienilor și le zădărnicea planurile [100]).

Benhadad și-a pus în gând să prindă pe Elisa și trimese armată la Dothan, un mic oraș la sud de Iesreel și pe drumul dela Samaria către orașul Iesreel.

Dar profetul se rugă lui Dumnezeu și zăpăci pe soldați așa în cât în loc să-l ducă prizonier au mers după el până în Samaria. Aci au văzut că sunt ei făcuți prizonieri.

Profetul a oprit însă pe rege de a-i omorâ, ci i-a ospătat și le-a dat drumul să spună și regelui lor isprava ce au făcut.

Indată Sirienii s'au retras și Ieraeliții au avut pace [101].

Nu trebue trecut cu vederea nici vindecarea de lepra a lui *Naaman*, comandant sirian. Profetul l'a vindecat punându-l să se scalde în apa Iordanului. Naaman convins că nu apa Iordanului

97. II Regi 3 sq.
98. II Regi 4.
99. II Regi 4_{38} sq.
100. II Regi 6_{8}—$_{10}$.
101. II Regi 6_{11}—$_{23}$.

l'a vindecat, ci puterea divină, recunoaște pe Dumnezeu ca singurul Dumnezeu adevărat [102]).

Benhadad însă nu se lasă de ideea de a supune regatul Israel. Văzând că cu jaful nu reușește pornește războiu împotriva lui Israel.

Ioram, regele din Israel, după sfatul lui Elisa, nu se predă.

Foametea ajunge prea mare în oraș și Ioram se hotărăște să omoare pe Elisa. Acesta dă știre că foamea se sfârșește.

A doua zi chiar, Sirienii fug, căci li s'au părut că aud în pustie un vuet ca de apropierea unei armate. Crezând că vin Egiptenii din miazăzi și Chetiții din miazănoapte, fug lăsând toate proviziile în mâinile Israeliților [103]).

Totuși, aceste toate nu au înduplecat pe Ioram a se întoarce la închinarea către Dumnezeu.

Din potrivă era binevoitor închinării la Baal [104]).

Timpul pentru împlinirea profețiilor lui Elia. sosise.

Pe când Benhadad era bolnav, Hazael un funcționar al lui, care de mult râvnea coroana, socoti prilej bine venit pentru aceasta.

In acelaș timp veni Elisa în Damasc. Regele auzind trimete pe Hazael la profet. Acesta spune că regele va muri, dar se uită drept în fața lui așa de mult în cât acesta recunoaște că profetul iudeu i știe gândurile. Elisa chiar i vestește că va ajunge rege în Damasc și va aduce mult rău Israeliților.

A doua zi chiar Hazael omoară pe rege și este recunoscut ca urmașul lui Benhadad [105]).

102. II Regi 5_{1}—$_{19}$.
103. II Reg. 6;7
104. II Regi 9_{22}, 10_{18}.
105. II Regi 6_{8}—$_{13}$, $_{19}$—$_{23}$; 7_{1} sq ; 8_{1} sq.

Curând în urmă se ridică în Israel și *Iehu*, în același timp când Hazael încercă să răpească din nou dela Israeliți Ramoth din Ghilead.

Când Ioram află de intențiile lui Hazael se uni cu Achasia (881) din Iuda și merse înaintea Sirienilor.

Ioram fu rănit și se întoarse înapoi dela locul de luptă lăsând conducerea armatei în mâinile comandanților.

Elisa, în urma porunci divine, trimite la Ramoth pe un școlar al său să ungă pe Iehu, fiul lui Iosafat, fiul lui Ninese, de rege. Acesta tocmai ținea sfat de războiu.

Profetul îl duce în o altă cameră și-l unge de rege, spunându-i că este ales de Domnul a fi urmașul lui Ioram și trebue să stârpească neamul lui Ahab-cel nelegiuit [106]).

Iehu fu recunoscut rege și de conducătorii armatei.

De la suirea pe tron a lui Iehu (881—853 ?) până pe timpul lui Ioaș (837—821 ?) nu mai auzim nimic de Elisa.

Sub Ioaș auzim că profetul fiind bolnav se duce regele la el, căci era foarte mâhnit de pierderea acestui bărbat, care-i fusese ca un tată.

Elisa, cu acest prilej, i vestește că Dumnezeu i va da pe Sirieni în mână — Sirienii ocupau atunci orașul Aphek în partea de răsărit a șesului Iesreel

In adevăr Sirienii sunt învinși, dar Ioaș nu are curagiul a ține mai departe lupta și se mulțumește cu victoria dela Aphek, deși Elisa i vestise că stăruind în luptă i va învinge [107]).

106. II Regi $8,9_{4}$—$_{10}$.
107. II Regi 13_{1} sq.

Cu aceasta se sfârșește misiunea lui Elisa. Tot în acest timp a și murit, după ce ca și Elia luptase pentru păstrarea religiunei părinților săi; a face să troneze dreptatea între toți, și a i încredința că moralitatea este singurul drum pe care ori și cine trebue să urmeze în vieață.

De un alt profet auzim pe timpul lui *Ioaș din Iuda* (875-835 ?) anume despre *Zacharia*, fiul marelui preot Iojada.

Acest profet mustră pe Ioaș că este binevoitor celor ce se închină idolilor păgâni.

Ioaș după moartea lui Iojada începu a asculta de povățuitorii săi și a părăsit închinarea la Domnul. Regele supărat de mustrarea profetului se învoește ca acesta să fie omorât. Și chiar în curtea templului a fost omorât.

Zaharia murind zise: *Domnul vede și răsplătește* [108]).

Răsplata veni, căci Hazael din Damasc năvălind în Iuda, Ioas a ieșit cu armată înaintea lui dar a fost bătut și rănit. Pentru a scăpa capitala dăruește toate bogățiile templului. Scurt timp în urmă Ioaș a fost omorât de o adunătură de vrășmași.

Pe timpul lui *Iosia (638-608 ?) auzim de profeteasa Hulda* [109]).

După găsirea legei, cetindu-se coprinsul ei înaintea regelui, acesta se spăimântă de cele ce se spuneau acolo pentru pedepsirea celor ce s'au abătut dela închinarea și legea Domnului. Regele trimese să întrebe pe profeteasa Hulda, soția unui om al curței, dacă se vor împlini cele

108. II Cronica 24_{17-22}.
109. II Regi 22_{14-20}; II Cronica 34_{22-28}.

ce se scriu acolo. Hulda i răspunde că se vor împlini, dar pentru că Iosia s'a umilit înaintea lui Dumnezeu, toate acelea se vor întâmpla după moartea lui.

Pe timpul lui *Iojakim*, (607-597) auzim de **Uria** fiul lui Schemaja. Acesta, ca și Ieremia, profetiză regelui că dacă va stărui în neascultarea poruncilor divine, Ierusalimul va fi lepădat ca și Șilo și orașul și oamenii vor fi nimiciți. Uria fuge, de frica regelui, în Egipt, dar Iojakim mijloci să-i-l dea în mână. El a fost predat și apoi omorât, fiind tăiat cu sabia[110]).

* * *

Până aci am făcut să treacă pe dinaintea ochilor minței noastre pe toți acei bărbați, cari cu o voință tare și neclintită, cu un avânt fără margini, fără frică de ceva pe acest pământ, și-au pus viața în primejdie pentru religiune, dreptate și moralitate.

«*Profeți ai faptelor*» a numit un filosof pe toți acești bărbați, cari au apărut în Israel în acele timpuri grele.

Dar prin numirea aceasta se scoate la lumină numai partea cea mai însemnată a muncii lor. Ei n'au nesocotit însă nici partea cealaltă adică «vorbirea» sau «rostirea asupra problemelor însemnate ale spiritului omenesc». Insă acestea fac partea mai puțin însemnată a vieții lor. Cuvântări sau scrieri lungi nu ne-au rămas dela ei. Este cu putință să fi scris ceva. Dar toate s'au pierdut. Ceeace ne-a rămas sunt «sentințe» scurte.

Alții sunt bărbații din Israel, cari și-au strâns

110) Ieremia 26_{20-23}.

și pus ideile lor în cuvântări și scrieri de seamă pe cari le și avem păstrate în literatura ebraică sub numele de «profeții mari» și profeții «mici».

PROOROCII DE LA CARI AVEM SCRIERI

Aceștia încep de la veacul al 9-lea încoaci. Și de atunci începe literatura profetică propriu zisă.

In această vreme apar puterile asiatice, pe cari Dumnezeu le hotărâse să pedepsească poporul Israel, și-și întind stăpânirea lor peste toată partea din soare răsare.

Poporul israelit se abătuse cu totul dela legea Domnului.

In asemenea împrejurări profeții aveau o frumoasă chemare. Suferințele ce îndurau Ebreii din partea popoarelor păgâne, aveau ca urmare slăbirea credinței în puterea Domnului. De aceia trebuia să se arate poporului atot puternicia lui Dumnezeu deschizându-i ochii să vadă calea rătăcită pe care merge și arătându-i viitorul plin de strălucire când va urma calea Domnului.

Domnul puterilor va învinge pe cei ce sunt dușmani ai Lui și-L nesocotesc.

Cu glas tare și sigur vestesc poporului poruncile Domnului pe cari toți trebue să le urmeze. Nu le vor urma cad sub jugul popoarelor străine. Se vor pocăi, Domnul i va ajuta, i va ridica peste toate popoarele întemeind o împărăție veșnică, al cărei cap va fi Mesia — Unsul Domnului.

Această sarcină grea au îndeplinit-o profeții nu numai *vorbind poporului* ci și *scriind* ceea ce mințile lor luminate de duhul cel de sus al Domnului le arăta, ca vrednic de a rămâne de a pu-

rurea mărturie de grija ce o are Dumnezeu de lume.

Profeţii de la cari avem scrieri sunt următorii:

a) *In ordine cronologică:*

Profeţii mici	*Regii*	*Profeţii mari*
Obadia	Ioram	
Ioel	Ioas	
Iona	Ieroboam II	
Amos	Ieroboam II şi Uzia	*Isaia* — sub Uzia, Iotam, Achaz şi Ezechia
Hosea	Uzia până la Ezechia	
Micha	Iotam, Achaz, Ezechia	
Naum	A 2-a jum. a lui Ezechia	
Habacuc	Sub Manasse şi Iosia	
Ţefania	Iosia	*Ieremia* — sub Iosia, Ioachim şi Ţedechia cam 626 — până după 586.
Agheu	Al 2-lea an al lui D. Istaspe	*Ezechiel* — cam 584-559
Zacharia	Dariu Histaspe	*Daniel* - Nabukadnetar (604-561) până după 536 când Cir ocupă Babilonul.
Maleachi	Artaserxe Longiman	

b) *După mărimea şi cuprinsul scrierilor* se împart în profeţi mari şi mici.

c) *După regatul în care au profetizat* avem:

In *regatul lui Israel:* Iona, Amos, Hosea.

In » » *Iuda:* Obadia, Ioel, Micha, Naum, Habacuc şi Ţefania.

d) *O altă împărţire este:* 1) Profeţii *înainte* de surparea regatului lui Israel: Obadia, Ioel, Iona, Amos, Hosea, Micha, Isaia. 2) Profeţii *după* surparea regatului lui Israel (722) până la captivitatea babilonică: Naum, Habacuc, Ţefania — parte şi Ieremia. 3) In timpul captivităţii: Ezechiel şi Daniel. 4) Profeţii după captivitatea babilonică: Agheu, Zacharia, Maleachi.

Şirul în care se află în textele masoretice se deosebeşte de cel din traducerea celor şaptezeci.

In textul masoretic	*In textul Septuagintei*
Isaia, Ieremia, Ezechiel	Hosea, Amos, Micha, Ioil,
Hosea, Ioel, Amos, Obadia	Obadia, Iona, Naum, Habacuc
Iona, Micha, Naum, Habacuc	Sofonie, Agheu, Zacharia
Ţefania, Agheu, Zacharia	Malachia, Iesaia, Ieremia
Maleachi, Daniel	Ezechiil, Daniel

In amândouă, anii în care au trăit sunt cam nesocotiţi şi s'a avut în vedere la înşirarea lor, mai mult bogăţia sau asemănarea cuprinsului.

* * *

Pentru a înţelege bine cuprinsul scrierilor proorocilor şi a cumpăni măreţia ideilor lor religioase, dau aci o tabelă sincronistică a întâmplărilor mai însemnate din ţările şi dela popoarele cu cari Israeliţii au venit în atingere. Cu ajutorul acestui tablou se va putea vedea cadrul istoric vremelnic în cari au fost puse ideile veşnice ale descoperirii dumnezeeşti şi tot odată se va cunoaşte că rolul neamului israelit a fost numai de a fi un instrument în mâna Celui a tot puternic spre a pregăti şi a pune în stare lumea cealaltă să primească învăţătura cea desăvârşită, aducătoare de mântuire, atât în lumea de aci cât şi în cea de dincolo de porţile veşniciei.

* * *

TABELĂ SINCRONISTICĂ

Dată necunoscută — Crearea lumii [1]

Dată necunoscută — Potopul

De când începem isoricește să cunoaștem lumea, avem cele ce urmează:

DATA	EGIPTUL	ASSIRIA	BABILONIA
4000 [2]) sau poate și cu mult înnainte	Cea dintâiu dinastie, egipteană. — 8 regi. Regele Menes, stăpânește Egiptul de sus și jos, probabil după ce învinsese toate statele mici formate în vremi preistorice. El zidește Memfis.	Intemeiată de popoare de neam semit și hamit, venite din părțile Babiloniei. (Facerea Cap. 10).	Cea mai veche cultură. *Două regate*: Sumir sau Babilonia de miază-zi; Akad, sau Babilonia de miază-noapte. Regii din Sirgulla.
3800?			Sargon (Sargina) din Agadi rege în Babilonia de miază-noapte. El supune toată Babilonia, Siria, Mesopotamia și Elam.
3750?			Naram-Sim, fiul lui Sargon. (Vezi cilindrul lui Nabonide).

1) Timpurile acestea așa de depărtate nu vor putea fi stabilite hotărât nici odată.

Socotelile făcute până azi se deosibesc foarte mult, atât cele făcute de știința profană cât și cele făcute de teologi după sfânta scriptură.

Datele biblice din textul original — ebraic — se deosebesc de cele din Vulgata, Septuaginta, cum și de cele din Pentateuchul samaritan. De pildă: *Dela Adam* — cel dintâi om — *până la potop* sunt, după textul ebraic, original, și latin, 1656 de ani; după Septuaginta greacă 2242 de ani; iar după pentateuchul samaritan numai 1307. *Dela potop până la Abram*, adică până la vremea când avem date istorice, sunt, după textul grecesc, 1147 ani; după pentateuchul samaritan 1017 ani; iar după textul ebraic numai 367.

Văzând această deosebire nn putem zice decât ce a spus fericitul Augustin (De civitatea dei în Migne tom XLI col, 453) că: *s'a făcut o schimbare de cifre.* Cu voință sau fără voință, de cine, când și cum nu putem spune. Cine sunt vinovații?: Iudeii din Palestina sau cei din Alexandria? Copiatorii sau alții? Au schimbat adăogând sau scăzând. Toate presupunerile sunt îngăduite și toate dovedite, sau fără temeiu.

După socotelile acestea și *facerea lumii* a fost pusă la date diferite.

Biserica din Alexandria o pune la 5504.

Biserica din Constantinopol o socotește la 5510.

Biserica Romano-catolică a păstrat data de 5199.

Iudeii de azi cred că o pot pune la 3761.

Socotelile asupra facerii lumii sunt foarte numeroase. După unii sunt mai mult de 200, după alții ar fi până la 800. Pricina acestei deosebiri o găsim în socotelile diferite ale cronologiștilor; în deosebirea datelor din textele de cari s'a folosit, sau adunările și scăderile ce se fac potrivit sistemelor cronologice de cari se conduc.

Adunând anii, cum sunt dați în biblie, când se socotește vârsta celor ce au trăit dela Abraam înnapoi până la Adam, ne dă un număr. Acest număr, care arată crearea lumii, se deosebește după cum se deosebesc și datele din textele ce se folosesc spre a ști ce să se adune.

2) Anii sunt dați numai cu probabilitate. Istoricii se deosebesc unul de altul prin datele ce stabilesc. De altfel diferențele nu sunt așa mari dacă ținem seama de depărtarea acelor vremi și de prea mica posibitate de a stabili anii întocmai. Este chiar cu neputință.

DATA	EGIPTUL	ASSIRIA	BABILONIA
De pe la 3500?	*A 2-a și 3-a dinastie* cu câte 9 regi. *Memfis* devine capitală pentru, 700 ani. In această vreme se pune temelia vechii culturi egiptene. Se zidesc piramide	In acele vremi sunt în Assiria întîmplări de mică însemnătate, cari, și din inscripții ne sunt puțin cunoscute.	
3000?	Se întemeiază: *Vechiul imperiu*—memfitic—care ține cam 2000 ani. Sub Dinastia a 4-a cu Snofru, Cheops, Mykerinos și a 5-a înflorește arta egipteană și se ridică puterea statului. Sub dinastia a 6-a începe căderea. Dela dinastia a 7—10-a sunt certuri și lupte lăuntrice și se sfârșește vechiul imperiu.	S'au schimbat mulți regi.	Regii de Sirgula; Gudea; regii din Ur—patria lui Terah tatăl lui Abram—Acești regi din Ur se crede a fi cei mai vechi și se întitulau încă: Rege de Sumir și Akad. Tot atunci auzim de rege de Nissin sau Nippur și de Barsa sau Elassar.

DATA	EGIPTUL	VECHIUL TESTAMENT	BABILONIA	ASSIRIA
De pe la 2500	Se întemeiazăn *Imperiul de mijloc* — teban, cu capitala Teba. — Ține cam 1300 ani. Sub dinastia a 11-a și 12-a se ridică politicește și înflorește și literatura și arta.	Poate cam pe vremea aceasta se sfârșesc cele ce se spun în Facerea cap. 10, adică răspândirea oamenilor pe pământ începută de cine știe când. Kudur-Lagamar din biblie. (Facerea 14).	Elamiții sub conducerea Kudurizilor au năvălit în Babilonia. Deci *stăpânire elamită*.	Se întemeiază multe orașe.
2300?	In această vreme se zidește vestitul «*Labirint*» și lacul Maris, cam pe vremea lui Amenemhet al III-lea. Sub dinastia a 13-a și a 14-a scade mult puterea imperiului, căci sunt certuri și lupte lăuntrice.			

DATA	EGIPTUL	VECHIUL TESTAMENT	BABILONIA	ASSIRIA
2250?	*Hyksoșii* [1]) sau regii *păstori* năvălesc în Egipt și-l stăpânesc cam 511 ani. In Teba au mai fost reprezentate dinastiile 15, 16, și 17 egiptene.			Numeroși regi

[1]) Hyk = reg[illegible]
Sos = păstor.

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
2138?	Abraam care plecase din Ur, se așează în Canaan. (Facerea 11, 26 sq.)		Simubalit (?) vasal elamitului Kudur-mabug.	
2135?	Abraham în Egipt (Facerea 12_{10} sq.)		*Riagu* — Arioch din Biblie, fiul lui Kudur-mabug,	
2142-2131?	Cele 5 orașe din valea Sidim — *tributare Elamiților* — nu mai vor să plătească dare stăpânitorilor elamiți (Facerea 14).		rege vasal din Ur și Elassar; *Tudgulla*-Tid'al din Biblie, rege	
2130?	Kudur-Lagamar năvălește în Palestina. Abraam îi bate la Hoba (Facerea 14).	Hyksoșii de neam semit și hamit se întind în Egipt.	vasal al lui Gu (Gutu Ezech 23_{23}) *Hamuragas* = Hamurabi = Am-	
2127?	Domnul închee legământ cu Abraam. (Fac. 15 sq).		raphel din Biblie de și vasalul lui	

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
2126?	Ismael. (Facerea 15; 21).		Kudurlagamar, urmașul lui K.-Maburg, se face stăpân peste toată Babilonia și întemeiază *cea dintâiu dinastie babilonică*.	
2113?	Tăerea împrejur (Fac. 17_{1-27}) Nimicirea Sodomii (Facerea 18 sq).			
2112?	Isaac. (Fac. 18 sq).			
2110?	Legământul lui Abraam cu Abimeleh din Gherar (Fac. 21_{22} sq.).			
2092?	Jertfa lui Abraam (Fac. 22)		Sub dinastia lui Hamurabi se fac multe îmbunătățiri, clădiri de temple, canale, întărituri. Vechea limbă sumero-akadiacă încetează a fi vor-	
2052?	Nașterea lui Esau și Iacob (Facerea 25_{19} sq.). Din Esau se trag Edomiții.	Stăpânesc Hyksoșii		
2030?	Legământul lui Isaac cu Abimelech, Phikol și Achusath (Fac. 26_{26} sq.).			
1975?	Iacob în Haran (Fac. 27_{48} sq.)			

1961?	Nașterea lui Iosif (Fac. 30_{24})	Hyksoșii sunt goniți și se restabilește imperiul întemeindu-se așa numitul:	bită. Populațiunea semită întrece pe cea hamită.	Se întemeiază monarhia sub Belkapkapu.
1944?	Iosef vândut în Egipt (Facerea 37 sq.).			
1931?	Iosef la Faraon (Facerea 37; 39, 40, 41 sq.).		A 2-a dinastie babilonică cu 11 regi cam până pe la 1560.	
1922?	Israel în Egipt (Fac. 45 sq).			
1700?		*Imperiul nou*, tebaic sub a 18-a dinastie, cu *Amosis*, cari gonește pe streini.		
1600?				
1578?		Amesophis I-iu.		

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1575 ?	Moise și Aaron încep să se străduiască pentru liberarea Israeliților (Eșire 3 sq.)			
1560 ?			Sub a 3-a dinastie babilonică năvălesc Coseenii (Kassi), ce se coborau din munții de lângă Tigru și întemeiază dinastia **casitică**, ce ține aproape 6 veacuri.	
1531 ?		Tutmosis I-iu		
1518 ?		Tutmosis II-lea		

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1505 ?		Tutmosis III lea sub care imperiul ajunge la mare putere.		Năvălirea lui Tutmosis al III-lea.
1492 ?	Eșirea Israeliților din Egipt. (Eșire 12_{37} sq.).			
1482 ?		Tutmosis al III-lea dă luptă la Megiddo.		
1452 ?	Intrarea Israeliților în Canaan. Iosua și bătrânii. (Iosua 1 și urmare).			
1448 ?		Tutmosis 4-lea	Karamdas cu care se încep inscripțiile și tabela sincronistică a Assiriei și Babiloniei.	
1438 ?		Amenophis III Coresp. dela El-Amarna. Egiptul pierde Palestina		Assurbilnisesu și alții următori.
1412 ?	*Timpul Judecătorilor.* Apăsarea lui Cușan Riștain (1412-1403). (Jud. 3 sq).			

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1403?	Otniel judecător (1403-1364). (Jud. $3_{1!}$ sq).	Amenophis IV (Amenhoteph), care face Tell-El-Amarna capitală, ce foarte curând piere.		
1363?	Apăsarea din partea lui Eglon din Moab. **(1363-1345).** (Jud. 3_{12} sq.)			
1359?		Incepea 19-a dinastie tebanică cu Harenhub.		
1345?	Ehud (Aod) omoară pe Eglon. 80 de ani pace. (Jud. 3_{15}).	Ramses I. Seti I sau Menephtah=(iubit de Ptah). Ramses II-lea sau Sesostris la Greci.		

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1300?	Năvălirea Filistenilor Samgar. (Jud. 3_{31}).			Salmanassar I-iu întemeiază Kalchu partea de miază-zi a *Ninivii*, care devine capitală.
1265?	Apăsarea lui Iabin din Azor (1265—1245). (Jud. 4_1 și urmare).	Merneptah.		
	Debora și Barak judecători. 40 de ani pace. (Jud. $4_{4,6}$; 5).	Seti II-lea.	A 4-a dinastie babilonică cu 11 regi.	
1205?	Apăsarea din partea Madianiților (Jud. 6 și urmare)	A 20-a dinastie cu Ramses III		
1198?	Ghedeon judecător. (Judec. 6_{11} și urmare).	și 12 regi următori, numiți «*Ramesizi*» până la Ram-	Nebukadnețar I, merge împotriva Assiriei, dar este bătut.	Assurnasili, care bate pe Nabukadnețar.

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
		ses X-lea. Dinastie puternică după cum se vede din numeroasele monumente. A ținut până pe la 1046 când cade puterea egipteană.		
1180?			Se liberează de stăpânirea Kusiților.	Tiglatpilsar I-iu care ridică puterea assiriană.
1158?	Abimelech judecător (Judec. 9 și urmare.			
1155?	Thola (Jud. 10_1 sq.).			
1132?	Iair (Jud. 10_3 sq.)			
1131?	Eli ca mare preot (I Samuel 1_9 sq. $2_{11\ 27}$ sq.)			

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1112?	Nașterea lui Samuel (I Samuel 1)	Ramesizii	A 5-a dinastie babilonică cu 3 regi.	
1111?	Apăsarea Filistenilor (judecători 10_7).			
	Apăsarea Amoniților (judecători 10_{16-12}).			
1109?	Nașterea lui Samson (judecători $13,_5$; $14_{3,4}$).			Lupte cu Babiloneni.
1092?	Iefta judecător (Jud.11 sq.)			
1091?	Intreprinderile lui Samson (Jud. 15 sq.)		A 6-a dinastie babilonică cu 3 regi.	
1086?	Ibțan judecător (jud.12_7).			
1079?	Elon (Jud. 12_{11}).			
	Abdon (Jud. 12, 15).			
1071?	Samuel judecător (I Sam. 3_9 sq.)		A 7-a dinastie babiloneană în care stăpânitorul este un *elamit*.	
	Lupta cu Filistenii la Eben-ha-ețer (I Sama. 7_{12}).			

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	BABILONIA	ASSIRIA
1064?		Ramesizii	A 8-a dinastie. Din acest timp sunt puţine notiţe istorice.	
1051?	Saul uns rege. (I Samuel 8—15).	In Egipt cu a 21-a dinastie încep lupte lăuntrice cam pe la 1046.		
1021?	Prigonirea lui David (I Samuel 18—22).			
1011?	David rege (II Sam. 2_4 sq.)			
1011-1004?	Lupte cu Filistenii, Moabiţii. Işboseth rege peste o parte din Israel. (II Sam. 2_{10} sq.)	Din familia marelui preot Amon se ridică unii, cari se fac regi şi iau reşedinţa în Teba.	De pe la 1000 nainte lupte cu Assiria.	Puterea assiriană cade. Arameii năvălesc de
1004?	Cucerirea Ierusalimului. (Iebus) (II Sam. 5_8 sq.)			

1002?	Chivotul legii dus pe muntele Sion (II Sam. 6_{12} şi urmare. I Cron. 15_{14}). Foamete mare.	Cei din vechiul neam al Faraonilor ţin reşedinţa la *Tanis* = dinastiia tanitică. Etiopia se declară liberă.		prin Arabia şi cuprind Mesopotamia, Siria, aramaizându-le.
996?	Lupte cu Amoniţii. Lupte cu Hadadezer din Soba. (II Sam. 8 sq.) Damascul plăteşte tribut. Thou din Hamat se supune. (II Sam. 8_9 sq.)			
995?	Năvălirea Edomiţilor. Lupta împotriva lor ţine o jumătate de an. (II Sam. 8_{14} sq.) *Edomiţii* sub guvernatori israeliţi.			
994?	Al doilea răsboiu cu Amoniţii. (II Sam. 10 sq.)			

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria, etc.
992?	Naşterea lui Solomon. (II Sam. 12_{24}).		Pe vremea aceasta puterea *Siriei* se ridică. Sirienii sunt însă supuşi de David.
980?	Răscoala lui Abesalom. (II Sam. 13 sq.).		
	Numărarea poporului. (II Sam. 24 sq.). Molimă mare.		
	Se alege locul pentru templu pe muntele Moria.		
972?	Răscoala lui Adonia. (I Reg. $1_{9,19,25}$).		
	Solomon. (I Reg. 3_{7}). Regina din Saba îl vizitează (Iareb sau Arib din inscripţ. cuneiforme). (I Reg. 10_{1}; II Cron. 9).	Psusennes II-lea cel din urmă rege din a 21-a dinastie. Socrul lui Solomon.	

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria, etc.
970?	Căsătoria lui Solomon cu fica regelui egiptean. (I Reg. 3_{1}, 7_{8}; $9_{16,24}$; 11_{1}).		
968-961?	Zidirea templului (I Reg. 5—8. II Cron. 2—7).		
	Răscoala lui Ieroboam. (I Reg. 11_{26} şi urmare).		
	Prooroc: Achia din Silo. (I Reg. 11_{28} etc).		
960?			Tiglatpilesar al II-lea (960-940) şi Assurdan al II-lea (940-912) ridică puterea assiriană.
943?			*Damascul* liberându-se are pe *Razon* în fruntea unei dinastii naţionale, ce ridică poporul şi guvernează cam 940-920.
932?		22-a dinastie *bubastică* (dela Bubaste din Delta Nilului) cu regi de origine *libiană*.	
933? Unii însă	Impărţirea regatului (I Reg. 12-14. II Cron. 10-12)		

DATA	VECHIUL TESTAMENT	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
pun despărțirea regatului la 973; iar alții la 937	în *Iuda și Israel*. *Iuda* are triburile: Iuda, Simeon și părți din Beneamin și Dan. Capitala *Ierusalim*. *Vasali* sunt Edomiții și Filistenii. *Israel* are triburile: Efraim, Manasse, Isaschr, Zebulon, Așer, Naftali, Gad, Ruben și părți din Beneamin și Dan. *Vasali*. Sirieni, Moabiții și Amoniții. *Capitală*: Sichem, Penuel, Tirza.		

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
933?	*Roboam* (I Reg. 14_{21}) (II Cr. 12_{13}). *Profeți*. Șemaia (I Reg. 12_{22}). *Addo* (II Cr. 12_{15}).	*Ieroboam I* (I Reg. 14_{20}). *Prooroc* Ahia (I Reg. 11_{29}; 12_{15}; 14_{2}).		
928?			Faraonul Egiptului, Șisak (în Biblie), sau Șeșonk cum îl numesc Grecii și inscripțiile, jefuește templul din Ierusalim, cucerește partea de apus a Iordanului și trece și la răsărit de Iordan (I. R. 15_{25} sq).	
920?				Tabremon-fiul lui Razon domnește în Siria **(920-900)**.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	 ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria.
916?	*Abia* (II Cr. 13_1).			
913?	*Asa*. (I Reg. 15_{25}) Prooroci: *Hanani* (II. Cr. 16_7 și *Azaria* (II Cr. 15_1). Roboam, Abia și Asa au războiu cu Israel (I R. 15_{32}). Asa cheamă în ajutor pe Benhadad I din Siria.			

912?		*Nadab* (I R. 15_{25}).		
911?		*Baesa* (I R 15_{33}). *Proor.* Iehu (I Regi 16_1 sq.).		In *Assiria* este Ramannirar al II-lea.
900?		Cu Benhad. I merge împotr. lui Asa din Iuda. Dar Asa îl înduplecă să se unească cu el.	Dinastia a 22-a cu reședința în Bubastis.	In *Damasc* este Benhadad I-iu.
888?		*Ela*. Nu domn. nici 2 ani de plin. (I Reg. 16_8).		In *Assiria*. Tukulti Ninip II.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
887 ?		*Zimbri*-7 zile (I R. $16_{10,15}$).		In *Assiria*, Assurnassirbal, fiul lui Tukulti cucerește statele arameice din Asia, supune poporul Chatti și ridică puterea assiriană.
887-882 ?		*Omri* cu Thebni. (I R. 16 $_{21}$).		
882-877 ?		*Omri* singur. I) Reg. 16_{23}). El pune temelia orașului Șmer sau Samaria (I R. 16 $_{24}$).		*Mesa*, regele Moabului se liberează de Israeliți. In *Damasc* este Benhadad al II-lea.
876 ?		*Achab* și soția sa Isabela I) Reg. 16_{23}). *Prooroci:* Micha, fiul lui Imla (I Reg. 22); *Ilie* (I Reg. 17).		
873 ?	*Iosafat*, care urmează lui Asa. (I Reg. 22 $_{42}$). (II Cr. 20_{31}). Inchee legătură cu Achab împotriva Sirienilor. Sunt bătuți. *Iehu* fiul lui Hanani, proroc, scrie istoria lui Io-	*Achab* birue pe Benhadad al II-lea (Hadadezer). Se aliază apoi cu el împotriva Assiriei.		In *Assiria* este Salmanassar al II-lea, (860-825) care la *Karkar* (854) pe Oronte are luptă cu popoare aliate între cari și Achab și-i birue.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria
854?	safat. (II Cr. 20_{34}).	La Karkar sunt bătuţi. Mesa din Moab. se lib. de Israeliţi. (Vezi II Reg 1 sq.)	Dinastia a 22-a şi apoi a 23-a. Reşedinţa toť în Bubastis.	
853?		Ochozia sau Achazia (I Reg. 22_{52}).		
852?		Ioram, fratele lui Ochozia. (II Reg. 1_{17}). Prooroc *Eliseu.*		

		Ioram se uneşte cu Iosafat din Iuda împotriva lui Mesa din Moab.		
849?	Ioram (II Cr. $21_{5,20}$). (II Reg. 8_{17}) Prooroc: Obadia.	Are războiu şi cu Sirienii şi Benhadad împresoară Samaria.		In Damasc: *Hazael.*
842?	*Ochozia* (Achazia). In acelaşi timp cu el ca regentă *Athalia*, mama lui, care pune să omoare pe toţi cei de	*Iehu.* Acesta omoară pe Ioram din Israel şi Ochozia din Iuda. (II Reg. 9_{14}). Are războiu		

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASSIA Babilonia; Assiria, Siria,
	neam regal. (II Reg. 8_{26}; II Cr. 22_1). Face legătură cu Ioram din Israel ca să lupte împotriva lui Hazael.	cu Hazael. Este bătut. Plăteşte tribut lui Salmanassar al II-lea din Assiria.		
836?	*Ioaş*, fiul lui Achazia scăpat de moarte de Ioajada (II R) 12_1 şi II Cr. 24_1. Războiul			*Assiria*. Samsi-Raman al IV-lea.

	Siro-efraimit. Plăteşte tribut lui Hazael. Iojada este mare preot. Proor. *Ioel*.			
814?		*Ioachaz*, fiul lui Iehu. (II Reg. 13_1). Este biruit de Hazael din Damasc şi de Benhadad al III-lea urmaşul lui.	Dinastia 23 cu 4 regi. In vremea dinastiei 22-a şi 23-a sunt lupte lăuntrice. Puterea Etiopenilor creşte din zi în zi.	*Assiria*. Rammanirar III-lea.
798?		*Ioaş* birue pe Benhadad III-lea. ProorocuI E-		*Damasc*. Benhadad III-lea, fiul lui Hazael.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria.
		liseu moare. (II Reg. 13_{10} sq.).		
797?	*Amasia.* (II Reg. 14_2; II Cr. 25_1). Are războiu cu Ioaș din Israel. Zidurile Ierusalimului în parte dărâmate și podoabele templului luate.			
792?	*Azaria* sau			

	Uzia (II Reg. 14_{21} etc.; II Cr. 26_1). Proorocul *Isaia* își începe activitatea în anii din urmă ai domnii lui.			
783?	Prooroci: Amos. Hosea.	Ieroboam II-lea fiul lui Ioaș (II R. 14_{23}) Prooroci: *Iona*, ben Amitai. *Amos.* *Hosea.* După Ieroboam unii		*Assiria*: Salmanassar al III-lea 783—773. Asurdan III 773—755 Asurnirar II 755—745 *Damasc.* Tabul 773—740.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	VECHIUL TESTAMENT ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
		cred că a urmat 10 ani de anarhie, alţi istorici nu.		
743 ?		*Zaharia* fiul lui Ieroboam (II Reg. 15_8). Numai 6 luni a dormit.		
743 ?		*Selum*. (II Reg. 15_{13}). O lună a ţinut domnia lui.		*Assiria*. Tiglatpilesar III-lea 745-727. (Unii istorici cred că acesta ar fi Phul din Biblie).
742 ?		*Menahem*. (II Reg. 15_{17}).		

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	VECHIUL TESTAMENT ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
		El plăteşte tribut lui Tiglatpilesar III-lea. 738. (II Reg. 15_{19}).		*Damasc*. Rezin (740-732).
740 ?	*Ioatam* (II Reg. 15_{33}; II Cr. $27_{1\ 8}$). Prooroci: *Micha. Isaia.*			
737 ?		*Pekahia* fiul lui Menachem. (II Reg. 15_{17}).		
736 ?	*Achaz*. (II Reg. 16_2; II Cr. 28_1). Prooroci: *Micha. Isaia.*	*Pekah*, fiul lui Remalia, unit cu Rezin din Damasc se războieşte cu		

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria.
		Achaz din Iuda, împotriva căruia cere ajutorul lui Tiglat-Pilesar III-lea. (Unii cred că după Pekah a fost 10 ani anarhie).		
730?		*Hosea* (II Regi 15_{30} și 17_1 și 18_{10}).		*Assiria.* Unkinzir (731—729).
727?	*Hiskia.* (II Reg. 18_2; II Cr. 29_1).			Pulu sau Phul din Biblie, pe care unii îl cred Tiglat-Pilesar IV-lea.

DATA	IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA
	Prooroci: Isaia. Micha. Hosea.			Salmanassar IV-lea.
725?		Salmanassar IV-lea împresoară *Samaria.*		
722?		Samaria este cucerită de Sargon. *Regatul Israel se sfârșește.*	A 24-a dinastie așa zisă *saitică*, de la Sais din Deltă cu un singur rege Bokharis. [723—717].	Merodach-Baladan. (722—709). *Sargon* domnește [722—705] în Assiria, [709—705] și în Babilonia.
717?	In a 2-a jumătate a domnii lui este prooroc și *Nahum.*	Sunt aduși coloniști assirieni și alte popoare.	Cu a 25-a dinastie încep dinastiile *Etiopene.* Șabaka (sau Seve sau *Su* din Biblie). Sabataka.	

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	ISRAEL	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria.
712	Trimişii lui Merodach-Baladan vin la Hiskia.			La 704 războiu cu Babilonenii, căci Merodach-Beladan voia să-şi capete tronul.
704				
701	Assirienii sub Sancherib vin împotriva Iudeilor şi împresoară Ierusalimul. Hischia le plăteşte tribut.		Statele palestiniene unite cu Tirhaqua împotriva Assirienilor merg împotriva lui Sennaherib, care la Altaka (Elteke) i bate.	De la 703—690 mulţi regi în Babilonia între cari şi Merodach-Baladan scurt timp.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia. Assiria. Siria.
	Sanncherib părăseşte (II Reg. 19 $_9$) împresurarea Ierusalimului când aude de apropierea lui Tirhaqua.		
698	**Manasse** (II Regi 21$_1$ II Cron. 33$_1$).		Sennacherib domneşte şi în Babilonia. El începe asediul Babilonului.
681			*Assarhadon* rege al Assiriei şi Babiloniei. Merge împotriva lui Tirhaqua. *Assirienii cuceresc Babilonul.* Dar pun să-l zidească din nou şi-l restabileşte.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
673	Manasse plătește tribut lui Assarhadon.	Egiptul cucerit de Assirienii. Tirhaqua este aruncat înnapoi în Etiopia.	
668	Tribut lui Asurbanipal. Se aduc din nou în Palestina coloniști assirieni.	Asurbanipal pune în Egipt unul după altul 22 regii.	*Assurbanipal* (la Greci: Sardanapal) năvălește în Egipt. Teba este cucerită la 663. Revoltă în Babilonia împotriva Assirienilor.
664		Intre aceștia și Necho I-iu în Sais. Fiul lui, Psametich I-iu cu reședința în Athribis se declară liber și întemeiază *dinastia 26-a*.	In vremea aceasta năvălesc în Asia Kimmerii, împinși de *Sciții* și tot odată începe să se ridice puterea *Mezilor*.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
647	Manasse este dus prizonier în Babilon.		Sub Regii următori lui Assarhadon, puterea assiriană cade din ce în ce. Nu numai Sciții și Mezii, dar și Babilonenii se ridică și amenință Niuive
642	Amon (II Cr. 33_{21} II Regi 21_{19}).		
639	Iosia (II Regi 22_{1} II Cron. 34_{1}). In al 13-lea an al lui începe activitatea proorocului *Ieremia*. Apoi sunt proorocii: Țefania și Nahum. Habacuc.		Năvălesc în Asia Sciții. Mezii sub Ciaxare se ridică.
627	Reforma religioasă făcută de Iosia		Nabopolasar în Babilonia își ia titlul de rege și întemeiază a 10-a dinastie babiloneană cu 6 regi.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria.
610		Egiptenii sub Necho II-lea năvălesc în Asia.	
609		Necho II-lea cucerește Siria. In lupta de la Megiddo bate pe Iosia, care este omorât.	
608	*Ioachas* (II Regi 33_{31} II Cr. 36_2) 3 luni. Este dus rob de Necho în Egipt. In locul lui pune pe Iojakim sau Eljakim. II Regi 23_{34} sq. II Cr. 36_4 sq.)		
606			*Ninive* distrus de Mezi și Babiloneni sub conducerea lui *Nebukadnețar*, pe atunci moștenitorul tronului Babiloniei.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria.
605	După ce cucerește Siria Nebukadnețar face și Iudea tributară.	La Karkemis sau Circesium este bătut de Nebucadnețar (Ieremia 16)	Nebukadnețar rege în Babilonia și Assiria. Necho, *Assiria este acum provincie babiloneană.*
603	Iojakim nu mai vrea să plătească tribut (II R. 21_1)		Răscoală în Siria.
599	*Iechonia* (Ioiakin) (II Reg. 24_8; II Cr. 36_9 alături cu Ier 24; 27_{20}; 28_4 și $22_{24,28}$; 37) 3 luni.		Nebukadnețar împresoară Ierusalimul.
598	Regele dus prizonier în Babilon.		
	Țedekia (Mathania) fiul lui Iosia pus în locul lui Iehonia de Nebucadnețar (II Regi 24_{17}). Țedekia îndemnat de prietenii săi se răsvrătește împotriva Babilonenilor. Proorocul *Ieremia* se opune.		

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
594		Psametich II-lea.	
588	Ierusalimul asediat. (Godolia guvernator II Regi 25_{22}).	Apries (Hofra)	Nebukadneţar asediază Ierusalimul·
586	*Ierusalimul distrus şi poporul dus în robie.* Prorooc: *Ezechiel*, din al 5-lea an al exilului până în al 27-lea al exilului său, deci 22 ani.	Amasis (Ahmes II-lea, sub care Egiptul s'a ridicat.	Amel-Marduk (Evil Merodach). Nirgalsarusur. Labasi-Marduk. Nabunaid (Isaia 40). Cirus Rege al Persiei.
558 552			Nabonaid se uneşte cu Krösus al Lydiei împotriva lui Cir.
549			Bătălia de la Sardes în care Krösus cade şi *împărăţia Lydienilor se isprăveşte.*

538			Tot în acel an-toamna cucereşte şi *Media*. Babilonul cucerit şi Babilonia devine provincie persană. Belsaţar-Bil-shar-usur fiul lui Nabonid, probabil atunci comandantul oraşului, luat prizonier.
537	Intoarcerea Iudeilor din captivitate sub Zorobabel. Prooroc: *Daniel* în Babilon.		Cir rege în Babilon.
536	Se pun temeliile templului — Lucrările se întrerup, din pricina Samaritenilor.		
529		Psametik III-lea Persii sub Cambise nă-	Cambise împărat al Perşilor.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria, Siria
		vălesc în Egipt și întemeiază a 27-a dinastie de origine persană.	
522			Pseudo- Sonerdis, sau Gaumata-falșul Bardis.
521	In al 2-lea an al lui Dariu se reiau lucrările templului. In al 6-lea an se isprăvesc. Prooroci: Agheu. Zacharia.		Dariu, fiul lui Histaspe. Perșii bătuți de Greci la Marathon (490).
485	Iudeii se încearcă a rezidi capitala și a o întări (Esdra IV).		Xerse I-iu. Perșii bătuți de Greci la Salamina și Platea.

465	Vrășmașii Iudeilor îi pârăște că au gânduri rele cu zidirea împrejmuirii Ierusalimului. Prooroc: *Maleachi*. Se oprește iarăși zidirea împrejmuirii. *Nehemia* începe din nou să zidească.	Dinastia persană. Egiptul se eliberează sub Darius II Notus. Dar sub Darius III este iarăși supus.	Artaserse I-iu. Lupte cu Egiptenii. Xerse II-lea. Darius II-lea.
405	*Esdra* vine cu o nouă colonie de emigranți. Mari serbări religioase la Ierusalim (vezi Esdra VII, VIII, IX, X)		Artaserse II-lea. Artaserse III-lea Darius III-lea Cadoman.
330		Egiptul sub Alexandru cel mare. După aceia sub Ptolomeus.	Imperiul pers cucerit de Alexandru cel mare în Bătălia de la Issus.
305	Iudeea era mărul de ceartă între Egipt și Siria.	Ptolomeus I Lagus.	*Siria*. Seleucus I Nicator.
285	Se face traducerea numită *Septuaginta*.	Ptolomen II. Filadelf.	Antioch I Soter.
261		In Egipt până la 146 sunt	Antiochus II.

DATA	VECHIUL TESTAMENT IUDA	EGIPTUL	ASIA Babilonia, Assiria Siria.
		Ptolomeii. Cel din urmă Ptolomeiu Filometer. In acest timp civilizațiunea veche egipteană este altoită cu cea greacă și ajunge la mare desvoltare. Biblioteca din Alexandria arsă în lupta dintre Cesar, Ptolomeiu și Cleopatra, a fost o mare pierdere. Cu întemeierea	
168	Antioch cucerește Ierusalimul și batjocorește Templul.	stăpânirii romane pe vremea Cleopatrei se sfârșește și dinastia lagidă.	In Siria Selencizii până la 164. Antioch IV-lea Epifanes.

La 167 începe în Iudea perioada Asmoneilor, cari se ridică împotriva Sirienilor.
La 63 Ierusalimul este ocupat de generalul roman Pompeiu.
De aci înnainte *perioada romană*.
La anul 70 d. Hr. Ierusalimul este distrus de Titus și Iudeii împrăștiați în toată lumea.